

Osmanlı-Avusturya Sefaretnamelerinin Osmanlı Diplomasisi ve Modernleşme Süreci Üzerine Etkileri

Zeynep KARACA*

Özet

Mohaç Meydan muharebesiyle başlayan Osmanlı-Avusturya ilişkileri 1791 yılına kadar sürmüştür. Bu süreçte iki devlet arasında birçok elçi gidip gelmiş ve çeşitli raporlar sunmuştur. Özellikle tek taraflı diplomasiyi benimsediği dönemde gereklikçe elçi gönderme taraftarı olan Osmanlı Devleti 1718 Pasarofça Antlaşmasının yapıldığı tarihe kadar bu tutumunu sürdürmüştür. Bu tarihten itibaren ise Osmanlı diplomasisi artık değişimin karşısında değil, bilakis değişime açık hale gelmiştir. Öyle ki bu antlaşmayla iki tarafın karşılıklı olarak elçi göndermesinin kararlaştırılmış olması bunun göstergesidir. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya gönderdiği elçilerin tuttuğu raporlarda devletin içinde bulunduğu dönem ile ilgili ipuçlarına rastlamak mümkündür. Elçilerin kaleme aldıkları bu raporlar, Osmanlı Devleti'nin askeri, kültürel, mimari gibi birçok alanda yeni bir bakış açısı kazanmasında hatırı sayılır bir rol oynadı. Değişen diplomasi anlayışının yansımaları olarak da değerlendirilebilecek olan bu durum sefaretnamelerde Batı'ya karşı değişen tutumun yazılı vesikalarını oluşturdu. Bu değişimin Osmanlı Devleti'nde modernleşmeye bir etkisinin ya da katkısının olup olmadığı konusu bu çalışmanın genel amacını oluşturmuştur. Çalışma aynı zamanda Avusturya-Osmanlı diplomatik ilişkilerini esas aldığından her iki devletin birbirlerine karşı tutumları ve üsluplarındaki değişimler raporlara da yansımıştır. Bu nedenle sefaret raporları diplomatik kaideler ve özellikle Osmanlı'nın değişen Batı algısının gözlemlenebileceği önemli kaynaklar olmuştur. Bu çalışmada Osmanlı diplomasisinin birincil kaynaklarından olan sefaretnamelerin Avusturya ile ilgili olanları incelenmiş olup, bu raporların birbirleriyle olan benzerlikleri ve farklı yönleri saptanıp, Osmanlı diplomasisi ve modernleşme sürecine etkileri üzerinde durulmuştur. Sefaretnamelerin diplomatik süreçlere doğrudan, modernleşmeye dolaylı yönden katkısı olduğu tezinden yola çıkılmıştır. Sonuç itibarıyla Osmanlı Devleti'nin siyasi durumunun diplomatik usullerine nasıl yansıdığı ve yaşanan değişimde Osmanlı elçilerinin sefaretnamelerinin ne gibi roller üstlendiği ve bu raporların ne zaman daha etkili bir pozisyonda yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler; Avusturya, Osmanlı, sefaretname, modernleşme, elçi.

Impacts Of The Embassy Reports The Ottoman- Austria Upon The Ottoman Diplomacy And Modernization

Abstract

The Austro-Ottoman relations commenced with the Battle of Mohács continued until 1791. Throughout this period, many ambassadors came and went between the Ottoman and Austrian Empires and presented various reports. The Ottoman Empire, which initially tended not to send ambassadors unless necessary, as it adopted unilateral diplomacy, sustained this attitude until 1718, the Treaty of Passarowitz. Since this date, the Ottoman diplomacy had been open to change rather than being against it. Deciding to send ambassador reciprocally by both sides is the sign of this. It is possible to see the hints of the period in the reports written by ambassadors sent to Europe by the Ottoman Empire. These reports written by ambassadors played an important role in getting new perspective to many areas of the Ottoman Empire such as military, cultural, architecture fields. These situations which can be evaluated as reflection of altered diplomacy thought formed written documents attitudes changed against west in ambassador's reports. Whether this alteration affected or contributed to the modernization of the Ottoman Empire formed the general aim of this study. Alteration in approach and attitude to each other reflected to reports as this study is centered on the Austro-Ottoman relations. Therefore, embassy reports became important sources in which Ottoman diplomacy and especially Ottomans altered west attitude could be observed. In this study, embassy reports related to Austria which are primary sources of Ottoman diplomacy have been examined and emphasized the impact of the modernization and the Ottoman Empire diplomacy by determining similarities and different sides of the reports. The hypothesis asserting that embassy reports have had direct influence on the diplomatic process and indirect influence on modernization has been employed. Consequently, it was determined how Ottoman Empire reflected the politic

* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, z.karaca90@gmail.com.

situation to the diplomatic and impacts embassy reports and Ottoman ambassadors and when these reports would be more effective.

Key Words: Austria, Ottoman, embassy reports, modernization, ambassador.

Giriş

Sefaretnameler, yabancı memleketlere gönderilen elçilerin İstanbul'dan başlayarak gittikleri yerlerde karşılaştıkları olayları ve siyasi hadiseleri anlattıkları, yaptıkları işler hakkında tuttukları raporlar olarak adlandırılır.¹ Bu raporlar aynı zamanda elçilerin yola çıktıkları ilk andan itibaren gittikleri yerlerde şahit oldukları olaylar, gittikleri bölgenin coğrafyası ve insanları hakkındaki gözlemleri ve orada yaptıkları görüşmeler ile ilgili verdikleri yazılı bilgiler olarak da tanımlanmaktadır.² “Osmanlı'nın dış dünyaya açılan penceresi”³ şeklinde de tanımlanan sefaretnameler birinci dereceden kaynak olmaları açısından özellikle yabancı devletlerle ilgili bilgi sağlamada önemli bir rol üstlenmektedir. Sefaretnameleri önemli kılan bir diğer özellik, elçilerin gittikleri ülkelerin siyasal yapıları⁴ yanında kültürleri hakkında da bilgiler içermesidir. Sefaretnameler bu yönüyle Osmanlı Devleti ile temas içinde oldukları devletlerarasındaki siyasi, ticari, kültürel ilişkilerin içerik ve kapsamlarını araştırmaya yönlendirebilecek yazılı ve basılı kaynakların en elverişli olanları arasındadır.⁵ Sefaretnameler aynı zamanda yabancı ülkeler hakkında ilgi uyandırarak Osmanlıya yabancı olan yaşam tarzı ve Batının adetlerinin gözlemlenip yazıya dökülmüş olmalarından dolayı birer haber kaynağı niteliğindedirler.⁶ Yine bu raporlar, aynı zamanda Osmanlı hariciyesinin elçilerde ne tür vasıflar aradıklarını ve elçilikte öne çıkan bilgi ve becerilerin neler olduğu konusunda da kısmi olarak bilgi vermektedir.⁷ Bunun dışında bu raporlar tarihsel dönemlere ışık tutması açısından önemli noktaları işaret eder. Bu noktalar Osmanlı Devleti'nin Batı karşısındaki tutumunu yansıtır. Öyle ki Osmanlı Devleti klasik dönem olarak tabir edilen dönemde “hiçbir devleti eşit hakları haiz kendine muhatap kabul etmez”⁸ ilkesi nedeniyle Batı ile olan ilişkilerinde mesafeli bir siyaset izlemiştir. Bunun önemli bir göstergesi olarak Osmanlı Devleti'nde bu dönemde daimi elçi gönderilmediği gibi gelen elçilere Batılı devletlerle olan ilişkilerin boyutuna göre muamele edilmiştir.⁹

Sefaretnameler bizzat elçilerin kaleme aldıkları raporlar olduğu gibi zaman zaman sefirin mahiyetindeki biri¹⁰ tarafından da kaleme alınmıştır¹¹. Ali İbrahim Savaş, sefaretnamelerin tür olarak ikiye ayrıldığını ifade eder; ilk olarak XV. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alındığı tahmin edilen sefaretnameler XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra daha sık görülmeye başlamıştır. 1793 yılına kadarki dönemde elçilerin ele aldığı raporlar tarihi, sosyal, kültürel ve coğrafi dokuları içeren zengin seyahat yazıları niteliğindedir. Bu tür raporlarda elçi yabancı ülkeye ayak bastığı andan başlayıp, oradan dönünceye kadar gördüğü her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlatmıştır. Buna karşın 1793 yılından sonra üç yıl gibi bir süreyle tayin olunan daimi elçilerin raporları daha çok politik içerikli yazılardır.¹² Diğer taraftan sefaretnameler yazarlarının atandıkları hizmet ve görevlerin hem tür hem de içeriği esas alınarak değerlendirildiğinde özel, genel ve her iki özelliğe de sahip olmak üzere üç kısma ayrılır. Buna göre özel olanları elçilerin: gerçek memuriyetlerinin ne suretle yapıldığına ait takrirlerdir.¹³ Bu tür raporlar görevin

¹(Pakalın,1971,s.138)

²(Bozkurt,2009,s.288)

³(Korkut, 2003,s.494)

⁴Sefaretnamelerin çoğu elçilerin gittikleri ülkelerde görüştükları devlet adamlarıyla yapılan resmi görüşmeleri aktarır. Bu görüşmelerdeki bilgiler gizli olduğundan genellikle siyasi içerik yönünden tatminkâr değildir. Bunun nedeni elçilerin, gizlilik derecesi bulunan bu gibi konuları ayrı takrirler halinde sunmalarından kaynaklanır. Bunun dışındaki meseleler yeni Padişahın tahta çıkışını bildirme, baş sağlığı ya da kutlama amacıyla gidip gelmeler bu anlamdadır. (Beydilli, 2009,s.289)

⁵(Yalçınkaya, 2018, s.22)

⁶(Beydilli, 2007,s. 27)

⁷(Yalçınkaya, 2018, s.25)

⁸(Savaş, 2007,s.13)

⁹ Osmanlı Devleti'nin elçileri kabul sırasındaki tutumları için bkz. (Yıldırım, 2014,s.28-35) Osmanlı Devleti'nde elçi kabulleri zamana ve muhataba göre bazı değişimler göstermektedir. Bunun temel sebebi muhatap devletlerle dost ve ya düşman olunması, karşı tarafın Müslüman ya da gayrimüslim olması ile mezhep durumları gibi hukuki, dini ve siyasi etkenlerdir. Yabancı elçilerin ağırlanması ve yapılan harcamalarla ilgili detaylı bilgi için bkz. (Kurtaran, 2018, s.336-339)

¹⁰Osmanlı sefaretnameleri genelde sefirler tarafından kaleme alınmayıp mahiyetindeki sır kâtipleri tarafından kaleme alınır, (Beydilli, 2009, s.292)

¹¹(Pakalın, 1971, s.139)

¹²(Savaş 2007, s.15)

¹³Takrir yerleştirme sağlamaştırma anlatma anlamlarına gelirken, diplomatik açıdan değerlendirildiğinde ise bir işi yazılı olarak ilgili makama bildiren bir tür belge niteliğindedir. Aynı zamanda son devirlerdeki hitabet kurallarına göre takrir, bir memuriyet, rütbe ve maaş verilmesine kalem ve daire teşkiline ait resmi daire amirlerinin hazırladığı elkabsız olarak tezkire gibi yazılan ve mühürlenmiş belge olarak da tanımlanır. (Kütükoğlu, 2010,s.471)

nasıl yapıldığı ve sonucunun ne olduğunu ve genellikle siyasi bilgileri ihtiva eden türdedir. Genel olan sefaretnameler ise elçilerin yolculuklarından dönüşlerine kadar gezip gördükleri yerlerin idari sistemi, ekonomik yapısı, sosyal hayatı, askeri ve kültürel durumu, eğitimi, siyaseti, medeniyet seviyesi gibi bilgileri içerir. Her iki özelliği de içinde barındıran sefaretnamelere örnek teşkil edecek nitelikte olanına örnek Ebubekir Ratib Efendi'nin Nemçe Sefaretnamesidir¹⁴.

Osmanlı diplomasisinin ilk sefaret raporu Fatih Döneminde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a gönderilen Taceddin adlı bir elçi tarafından kaleme alınmıştır. Ancak bazı araştırmacılar¹⁵ 1495 yılında yani II. Beyazıt döneminde Hacı Zağanos'un yazmış olduğu tavriri¹⁶ ilk rapor olarak kabul eder. Yazılış dönemleri açısından değerlendirildiğinde Hacı Zağanos'un tavriri ikinci belge niteliğindedir¹⁷. Bu iki rapor özellikleri gereği yalnızca siyasi gelişmeleri aksettirdiklerinden geleneksel sefaretnamelerden önemli oranda ayrılırlar¹⁸. Bu noktada klasik anlamda metni elimizde bulunan en erken tarihli sefaretname olarak 1665 yılında Vasvar Barış Antlaşması nedeniyle iki devlet arasında dostluğun daha güçlü temini ve hediye takdim etmek amacıyla 300 kişilik büyük bir heyetle Viyana'ya gönderilen Kara Mehmet Paşa'nın sefaretnamesi kabul edilmelidir¹⁹.

Osmanlı'nın en çok sefaretname yazılan ülkesi unvanını taşıyan Avusturya'ya çeşitli sebeplerle 43 elçi gönderilmiştir. Buna rağmen bu elçilerden yalnızca 10 tanesi gittikleri ülkeler hakkında sefaretname raporu tutmuştur. Bu durum Kemal Beydilli'nin gönderilen sefirlerin çokluğuna rağmen tavriri ve sefaretnamelerin sayısal azlığının bu raporların ya zaman içinde kaybolduğu yahut her zaman yazılı olarak rapor takdim edilmediği görüşünü doğrular niteliktedir²⁰. Diğer taraftan Avusturya'nın sadece 1500 ile 1700 tarihleri arasında Osmanlı'ya gönderdiği elçi sayısı 120'yi bulmuştur²¹. Bu da Avusturya ile diplomatik temasların çokluğunu işaret ederken aynı zamanda Osmanlı ülkesinin kültürel ve siyasi yapısı hakkında Avusturya'nın Osmanlıya göre daha aktif bilgilere sahip olduğunun göstergesidir. Aynı zamanda dönemin ihtiva ettiği yapı gereği de yani tek taraflı diplomasiyi benimseyen Osmanlı'nın elçi göndermeye ihtiyaç duymaması da bunda etkili olmuştur²².

Sefaretnameler ile ilgili derli toplu birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar genel anlamda ya ilgili elçinin hayatı ve sefareti hakkında ya da bu sefaretlere çeşitli etkileri üzerinedir. Ancak bu çalışmada bu bilgilerin yanında Avusturya'ya gönderilen tüm elçilerin sefaretname raporları incelenip, yazıldıkları dönem ve bu dönemlerde Osmanlı'nın benimsediği diplomatik tavır gözetilerek ele alınacaktır. Araştırmamızın amacı sefaretnameleri tek bir çalışmada bir araya toplayarak bu sefaretlere Osmanlı'nın modernleşme süreci ve Avusturya ile olan diplomatik ilişkilerin sefaretlere değişiminde oynadığı rolü tespit etmektir. Bu noktada çalışmada bir nevi örnek dönem incelemesi yapılmış olup, Osmanlı diplomasisinin adeta baş aktörlerinden biri olan Avusturya'nın gönderdiği elçi sayısı ile Osmanlı'dan gönderilen elçi sayısı arasındaki farkın temel sebepleri de incelenecektir. Ayrıca bu çalışmada izlenecek metod gereği sadece Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya gönderdiği elçilerin sefaretnameleri dikkate alındığından Ad hoc dönem ve karşılıklı diplomasi süreci karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Avusturya'ya en son sefaretin 1792'de Ebubekir Ratip Efendi'nin sefareti olduğundan bu elçinin sürekli diplomasi sürecine layihalarıyla katkıda bulunmasına ve dönemi şekillendirmesine rağmen sürekli diplomasi süreci ayrıca ele alınmamıştır.

¹⁴(Unat,1992,s.45) ; (Yalçınkaya, 1996, s.325-326)

¹⁵Hacı Zağanos ile ilgili raporu bizzat çalışan Gümeç Karamuk Unat'ın eserinde belirtildiği üzere bu belgenin bulunan en eski belge olduğu yorumuna karşılık Osmanlı'nın yükselme devrine ait olan belgenin ilk belge olup olmamasından ziyade Osmanlı elçilik kurumunun kökeni hakkında yol gösterici mahiyette olduğunu belirtmiştir. Bkz. (Unat, 1992, s.43-44) ; (Karamuk, 1992, s.393-403)

¹⁶Bu tür raporlar gidilen ülkelerdeki devlet adamlarıyla yapılan resmi görüşmelerden bahsetmemiş olmalarından dolayı genelde siyasi içerik yönünden tatmin edici değildir. Bunun nedeni elçilerin gizlilik derecesi olan bu tip hususları ayrı tavriri halinde sunma ihtiyacı duymasından kaynaklanır. (Beydilli,2007 s.11)

¹⁷(Yalçınkaya, 2000,s.504)

¹⁸(Beydilli, 2007,s.12)

¹⁹(Beydilli, 2007, s.16)

²⁰(Beydilli, 2009,s.290)

²¹(Teply,1969,s.248) Kanuni Sultan Süleyman zamanında iki ülke arasındaki münasebetlerde ilk diplomatik temsil Avusturya tarafından 1528 yılında İstanbul'a gönderilen ilk büyükelçi Sigmund Wixelbelger ve Johann Hobordansk ile başlamıştır. (Kurtaran, 2018, s.225)

²²Mehmet İpşirli, Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerde daimi elçi bulundurulmamasının uzun süre benimsenmesinin geleneklerle açıklanabileceğini savunur. Yazar bu görüşünü daha önceki İslam ve Türk devletlerinde daimi elçilik uygulamasının bulunmamasına dayandırır. (İpşirli, 1995, s.8) Ayrıca Osmanlı diplomasisinde yabancı bir ülkeye daimi surette elçi göndermek demek o ülkenin meşruiyetini tanımak olarak değerlendirilmiştir. (Kurtaran, 2014, s.215)

Tablo I. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya Gönderdiği Elçilerin Listesi ²³

Sıra	Elçinin Adı	Tarihi	Memuriyeti
1	Hacı Zağanos ²⁴	1495	Nemçe Kralı huzuruna karşılıklı anlaşma ve barış görüşmesi yapmak
2	Memiş Çavuş	1535	Almanya imparatoru huzuruna
3	Hidayet ²⁵	1554	Barış hükümlerinin muhafazasını görüşmek
4	Ahmet	1549	İran'da kazanılan zaferin bildirmek
5	Mahmut Çavuş (Alman mühtedisi)	1549	?
6	İbrahim Bey (Leh Mühendisi)	1562	1562 Tarihli İstanbul Antlaşmasının tasdikli nüshasını padişah hediyeleri ile birlikte imparatora iletmek
7	Bali Çavuş	1564	İmparator Maximilian'nın cülusunu tebrik etmek
8	Hidayet Çavuş (2. Defa)	1566	Avusturya ile yenilenecek anlaşma hükümlerini görüşmek
9	İbrahim Bey (3. Defa)	1568	Padişahın cülusu dolayısıyla hükmü yenilenen ahitnameyi İmparatora götürmek
10	Mehmet Bey (2. Defa)	1573/4	1573 tarihli Avusturya Osmanlı muahedenamesini vermek
11	Ali (Şarabdar)	1581	İmparatoru sünnet düğününe davet etmek maksadıyla
12	Kambur Çavuş (Turgut)	1584	Sadrızamın bir mektubunu götürmek
13	Mustafa Çavuş	1589	?
14	Zülfikar Bey	1603	Padişahın cülusunu tebliğ etmek
15	Ahmet Kâhya	?	Zitvatorok muahedesinin tasdikli nüshasını götürmek
16	Mehmet Çavuş	1614	Ahitnameye aykırı davranışlardan şikâyetle bulunmak
17	Ahmet Kâhya	1615	Viyana'da bir anlaşma yapmak
18	Ahmet Paşa	1616	Zitvatorok barışının tahkimini sağlayan antlaşmayı götürmek
19	Kapıcıbaşı Ahmet Ağa	1618	I. Ahmet'in vefatını ve I. Mustafa'nın cülusunu bildirmek
20	(?) Bir Çavuş	1619	II. Ferdinand'ın tahta çıkışın tebrik
21	Recep Bey	1627	?
22	Rıdvan Ağa	1634	?
23	Müteferrika Ahmet	1636	?
24	Mehmet Müteferrika	1640	Sultan İbrahim'in tahta çıkışının bildirmek

²³ Bu Tablo Faik Reşit Unat'ın *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri* adlı kitabından yararlanılarak oluşturulmuştur.

²⁴Hacı Zağanos imzalı tarihsiz bir vesika'dan bahseden Unat, Kral Hunyadi nezdine Macaristan'a giden heyetin sefaretıyla vesikanın ilgili olduğu ayrıca belirtmiştir. Bu konu ile ilgili yaptığı çalışmada Unat'ın aksine Gümeç Karamuk, çalışmasında, Zağanos'un raporunun 1495 yılında yazılmış olduğunu tespit etmiştir. Yazar aynı zamanda takririn tarihsel sınıflandırmasını yaparak siyasal anlamda bilgiler veren bu raporun transkripsiyonuna da çalışmasında yer vermiştir, (Karamuk, 1992,s.393-394)

²⁵Topkapı Sarayı Arşivi E. 3911, E. 8581 nolu vesikalar dışında bu elçinin sefreti ile ilgili bir bilgiye henüz rastlanmamıştır. Ancak bu vesikalar E. 3911 numaralı olanı 0657, E.8581 olanı E. 0873 olmak üzere değiştirilmiştir.

25	Osman Ağa	1643	Padişahın bir mektubunu götürmek
26	Hasan Paşa	1649	Padişahın tahta çıkışını bildirmek
27	?	1653	
28	? Köprülü Mehmet Paşa'nın ağalarından biri	1659	İmparatora mektup götürmek
29	Süleyman Ağa	1659	İmparatorun taç giymesini tebrik etmek
30	Kapıcıbaşı Yusuf	1664	Vasvar barış antlaşmasının tasdikli nüshasını götürmek
31	Kara Mehmet Paşa (Rumeli Beylerbeyi) ²⁶	1665	Vasvar antlaşmasından sonra münasebetlerin yeniden düzenlenmesini sağlamak
32	Zülfikar Efendi (Paşa) ²⁷	1687	Padişahın tahta çıkışını bildirmek ve barış teklif olunursa müzakereye başlamak
33	İbrahim Paşa	1699	Karlofça muahedesinin akdinden sonra münasebetleri yeniden kurmak
34	Müteferrika İbrahim	?	Sadrazamın bir mektubunu Avusturya başvekiline götürmek
35	Seyfullah Ağa ²⁸	1711	Rusya'ya açılan seferden Avusturya'yı haberdar etmek
36	Silahdar İbrahim Paşa ²⁹	1719	Pasarofça Barış Antlaşmasından sonra münasebetleri yeniden kurmak
37	Mustafa Ağa ³⁰	1732?	?
38	Ali Paşa (Canibi)	1740	Belgrad Barışından sonra münasebetleri kurmak
39	Mustafa Hattı Efendi ³¹	1748	Münasebetleri yenilemek amacıyla İmparatoriçe Maria Theresia huzuruna gönderildi.
40	Halil Efendi	1754	Padişahın tahta çıkışının bildirmek
41	Ahmet Resmi Efendi ³²	1757	Padişahın cülusunun bildirmek
42	Süleyman Bey (Kabakulak Yeğeni)	1774	Padişahın tahta çıkışının bildirmek
43	Ebubekir Ratip Efendi ³³	1791	Ziştovi Barışının yapılmasından sonra münasebetleri yeniden kurmak

1. Dönemsel Olarak Sefaretnameler

²⁶Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinin 7. cildinde Kara Mehmet Paşa'nın sefaretini, şehre girişi ve karşılaştığı tepkilere dair bilgiler yer almıştır. Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C.7, Ayrıca bkz. (Altar,1981)

²⁷Mustafa Güler, *Zülfikar Paşa'nın Viyana Sefareti ve Esareti* adlı çalışmayı hazırlamıştır. Bu elçi ile ilgili Songül Çolak da *Avusturya Elçiliği Esnasında (1688-1692) Zülfikar Paşa'nın Lehistan Vekilleri İle Yaptığı Sulh Müzakereleri ve Zülfikar Paşa'nın Mükâleme Takririne Göre Osmanlı Elçilik Heyetinin Komoru ve Potendorf'ta Hapsedilmesi ve İstanbul'a Dönme Çabaları* başlıklı makaleleri hazırlamıştır.

²⁸Seyfullah Ağa'nın sefaretini ise Kemal Beydilli ve İsmail Erunsal tarafından *Pрут Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği (1711)* başlıklı çalışmayla ele alınmıştır.

²⁹Hüner Tuncer ise *Viyana Sefaretnamesi (1131 H. 1719 M.) (Elçi İbrahim Paşa)* ve *Osmanlı Elçisi Ratip Efendi'nin Viyana Mektupları* adı altında iki makale çalışması hazırlamıştır.

³⁰İsmail Ödemiş, *Mustafa Efendi'nin Viyana Sefareti ve Sefaretnamesi (İstilah-ı Nemçe) (1730)* adlı yüksek Lisans tezinde hem elçi hakkında bilgiler vermiş hem de sefaretnamenin özellikleri yanında sefarete sebep olan olaylar üzerinde durmuştur.

³¹Ali İbrahim Savaş Mustafa Hattı Efendi ile ilgili *Mustafa Hattı Efendi'nin Viyana Sefaret Raporu Üzerine ve Osmanlı Elçisi Mustafa Efendi'nin Sefareti ile İlgili Üç Belge* isimli ikisi makale biri *Mustafa Hattı Efendi Viyana Sefaretnamesi* adıyla kitaplaştırılmış üç çalışmaya imza atmıştır. Yazar bu çalışmalarda M. Hattı Efendi'nin sefaretini özellikleri açısından inceleyip, buna sebep olan olaylar üzerinde durarak elçi hakkında bilgiler de vermiştir.

³²Bedriye Atsız, *Ahmet Resmi Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnameleri* adlı çalışmayı yazmıştır.

³³*Ebubekir Ratip Efendi'nin Nemçe Sefaretnamesi* ise Abdullah Uçman tarafından çalışılmıştır. Uçman çalışmasında sefaret raporunun transkripsiyonu ile elçinin yaşam öyküsü hakkında bilgiler sunmuştur.

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren diplomasi anlayışında Batı ile olan ilişkilerinde tek taraflı bir politikayı benimsemiştir. Bundan dolayı da Osmanlı diplomasisi özellikle XIV. ve XV. yüzyıldan itibaren Balkanlar ve Doğu Avrupa’da gelişen siyasi nüfuzu ile birlikte müzakere pozisyonunun güçlenmesiyle hem dış politika da hem de dış münasebetlerde hiçbir devleti kendisi ile eşit görmediğinden tek taraflı (Ad hoc) bir diplomatik anlayışı benimsemiştir³⁴. Ancak bu durum 1699 Karlofça Antlaşması’nın yapıldığı dönemde ilk kez tavassutu kabul eden Osmanlı Devleti’nin aynı zamanda ilk toprak kaybını da yaşamasıyla değişime uğramıştır³⁵. Öyle ki Osmanlı bu süreçte rakip devletleri dikkate almaya başlamıştır. Bununla beraber 1711’de Prut’ta Ruslara karşı zafer kazanması onun hemen savunmaya geçmediğinin göstergesidir³⁶. Fakat ilerleyen dönemde Venedik ve Avusturya’ya karşı başarılı olamayan Osmanlı, 1718 Pasarofça Antlaşması’yla ilk kez Batının üstünlüğünü kabul etti ve böylece yeni bir dönem olarak karşılıklı diplomasinin etkin olduğu bir sürece girildi³⁷. Karşılıklılık, diplomatik dokunulmazlık ve eşit egemenlik ilkelerinin söz konusu olduğu bu yeni dönem Batıda *Modern Diplomasi* olarak kendine yer bulur. Nitekim Osmanlı zayıfladıkça diplomasi anlayışında bu yönde bir değişim yaşanmıştır³⁸. Bununla beraber Osmanlılar 1648’de Avrupa’da kurulan karşılıklı eşitlik esaslı yeni devletler sistemine dâhil oldu³⁹. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı’nın artık düşman devletlerine tek başına karşı koyamaması nedeniyle devletlerarası diplomasi usullerine uyması gerekiyordu. Bunun için de Batıyı yakından takip etmek ve Batıdan faydalanmak ihtiyacı hâsıl olmuştu. III. Selim bunu ilk fark eden ve 1793 yılında daimi elçilikleri kurarak ilk girişimi gerçekleştiren padişahtır⁴⁰.

1.1. *Ad Hoc Diplomasi Dönemindeki Sefaretnameler (1302-1718)*

Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılın sonlarına kadar *Ad Hoc Diplomasi* denilen tek taraflı⁴¹ diplomasiyi ön gören yöntemi uyguladı. “*Amaca özel, niyete mahsus*” anlamına da gelen Ad hoc aynı zamanda genellikle bir soruna yönelik geçici bir çözümü anlatma maksadıyla da kullanılmıştır⁴². Ad hoc aynı zamanda ülkeler arasındaki diplomatik temasın kısa süreli, dar kapsamlı ve tek taraflı olduğu bir anlayıştır⁴³. Bu yöntemde diplomasi temsilcileri, belirli bir amaç doğrultusunda verilen görevi yerine getirmek için geçici bir süreyle yurt dışına gönderilirler ve görevlerini yerine getirdikten sonra ülkelere geri dönüş yaparlardı⁴⁴. Osmanlı Devleti tek taraflılığı esas alan bu yöntemi öteki devletlere göre üstünlüğünün göstergesi olarak saydığından bu yöntemi en geç terk eden devletlerden biri olmuştur. Nitekim güçlü olduğu dönemlerde Avrupa devletlerinin herhangi bir desteğini sağlama ya da onların politika ve görüşlerini öğrenme gibi kaygılar gütmemiştir. Çünkü böyle bir durumu yani yabancı devletlerde sürekli temsili küçüklük saymaktaydı⁴⁵. Askeri kuvvete dayanan Osmanlı sultanlarının bu süreç boyunca memleketin geniş kaynakları sayesinde başka devletlerin yardımına ihtiyaç duymadan iradesini düşmanlarına kabul ettirebiliyor olması da bu anlayışın benimsenmesinde etkili olmuştur⁴⁶. Ayrıca Osmanlı tüccarları Batı ile değil de Asya ile ticari ilişkiler kurma eğiliminde olduğundan Osmanlı bir Avrupa devletine bu süreçte bir ihtiyaç duymadı⁴⁷. Öte yandan Osmanlı’nın daimi elçi bulundurmaması bunu gereksiz görmesinin yanında simgesel iktidarın kuruluşu ile de ilgiliydi. Bu bağlamda değerlendirildiğinde

³⁴(Savaş, 2007, s.13)

³⁵ Karlofça Antlaşması’nın diplomatik açıdan değerlendirilmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.(Kurtaran, 1999, s.97-129); (Kurtaran, 2017, s.556-565)

³⁶Antlaşma sonrası Çar I. Petro ordusuyla beraber serbest bırakılmıştır. Ancak Rusya antlaşma şartlarını yerine getirmediğinden tekrar harp ilanına karar verilse de İngiliz ve Felemenk elçilerinin arabuluculuğu ile 1713’te Edirne Antlaşması imzalanmıştır, Osmanlı’nın bu dönemi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. (Kurtaran, 2015,s.593)

³⁷(Kurtaran, 2015,s.115-116)

³⁸(Şahin, 2009,s.827)

³⁹(Turan,2014,s.250)

⁴⁰(Kuran,1988,s.11)

⁴¹Sefaret heyetlerini tek taraflı olarak kabul ediş üstünlük göstergesi olarak algılanırken, karşılıklı olma hali ise güç dengesi göstergesi olarak algılanmaktadır, (Beydilli,2009, s.292), Osmanlı diplomasisi için tek taraflılık ilkesinin getirdiği çeşitli özellikler mevcuttur. Bunlar; antlaşmalarda Osmanlı’nın hazırladığı metinlerin karşı tarafın kabulü ile gerçekleşmesidir. Ayrıca yabancı devletlerden elçi kabul ederken, geçici surette elçiler göndermeyi benimsemesidir. Diplomatik üslupta kullanılan ifadelerin sade ve hatta bazen küçük düşürücü tarzda kullanılıp, diplomatik üstünlüğün yazışmalara da yansımalarıdır. Gelen elçilere casus muamelesi yapılması da yine bu anlayışın getirdiği bir özelliktir. (Kurtaran, 2016, s.102-103)

⁴²(Erdem, 2010,s.1)

⁴³(Erdem,2008,s.9)

⁴⁴Osmanlı Devleti, genellikle Avrupa diplomasi anlayış ile uygulamalarının dışında kalma ve devamlı elçi bulundurmama usulünü benimsemeyi kendi menfaatleri açısından daha uygun görmüştür. Çünkü böylelikle Avrupa’nın politik ve diplomatik oyunları yüzünden bağımlı hale gelmeyerek serbest hareket etme imkânı bulmuştur. Bkz. (İpşirli, 1995, s.9)

⁴⁵(Tuncer ve Tuncer,1997,s.11)

⁴⁶(Yüksel,2013,s.428-429)

⁴⁷(Tuncer,1995,s.44)

Osmanlı için öteki olarak Avrupa önemli bir yer tutmaktaydı. Diğer taraftan önemli addedilen Avrupalı devletlerin daimi elçi bulundurmaları, Osmanlının üstünlük duygusunu besleyen bir nitelik taşıyor. Avrupalılar için bu bir ayrıcalık olarak görülürken, Osmanlı cephesinde ise durum Osmanlının onlara bir lütfü olarak algılanırdı. Bu anlayış çerçevesinde gelen sefirlerle her fırsatta Osmanlı üstünlüğü hissettirilmeye çalışılırdı. Üstelik kaleme alınan raporlarda yer alan ifadelerde de bu durum açıkça belgini⁴⁸.

Ad Hoc diplomasi döneminde yabancı ülkelere gönderilen elçilerin bu ülkelerde ifa ettikleri görevler hakkında yazdıkları raporlarda da bu anlayışın izleri görülür. Öyle ki Ad Hoc dönemde XVIII. yüzyılın sonlarına kadar yabancı ülkelere gönderilen elçiler daima ihtiyaç duyulduğunda gerektikçe gönderilmiştir. Bu dönemdeki sefaretnameleri kaleme alan elçiler, tahta yeni geçen hükümdarın cülus tebliği, iki ülke arasındaki dostluk münasebetlerinin sürmesi ya da yeniden tesisi için, sınır meselelerini görüşüp anlaşma sağlamak amacıyla, yabancı devlet hükümdarlarının cülusunu tebrik gibi sebeplerle gönderilmişlerdir⁴⁹. Osmanlı Devleti bu süreçte Avusturya'ya 35 elçi göndermiştir. Bunlardan 5 tanesinin raporuna ulaşılmış olup, gönderilen elçiler ve sefaretnameleri şöyledir: Hacı Zağanos (1495) Elçilik Raporu, Hidayet (1554?), Kara Mehmed Paşa (1665) - Viyana Sefaretnamesi, Zülfikar Paşa (1688-1692) - Mükâleme Takriri, Seyfullah Ağa Viyana Sefaretnamesi (1711).

1.1.1. Hacı Zağanos ve Elçilik Raporu (1495)

Hacı Zağanos'un II. Beyazıd'ın sarayında bir çavuş olması kuvvetle muhtemeldir. Fakat ilk zamanlarda onun Fatih devrinde yaşamış olan Zağanos Paşa olabileceği tahmin edilmekteyken söz konusu Paşa'nın 1462 yılında vefat etmiş olması ve eldeki mevcut raporun 1495 yılında yazılmış olduğu yönündeki tespitler neticesinde bu kimsenin Hacı Zağanos adında başka biri olduğunu kanıtlamaktadır⁵⁰. Zağanos 1 Mart 1495'te Budin'e ulaşmış ve orada on gün kaldıktan sonra Kral II. Vladislav'ın gönderdiği mihmandarın⁵¹ eşliğinde 17 Mart tarihinde kraliyet merkezi Beç'e gelmiştir. Hacı Zağanos ile kral arasında on yedi gün süren görüşmeler sonunda Beç'te 3 Nisan 1495'te bir ateşkes imzalanıp halledilemeyen meselelerin çözümü için altı aylık bir süre tanınmıştır. Bu süreçte Macaristan'a Fransız elçisi de ulaşmış ve Kralla birlikte onun da katılacağı bütün Macar banları ile bir toplantı tertip edilmiştir. Nitekim elçiye bu toplantı sonunda bir cevap verilecektir. Diğer yandan Venedik'in bir sefer hazırlığında olduğu bilgisinin yanında Fransa'nın bu devletten gemi ve para yardımı aldığı bilgisi aktarılmıştır. Bu esnada Hacı Zağanos elçilik raporunu kaleme almakla meşguldür ve Segedin'de ülkeyi birlikte terk edeceği memurun tayin olunmasını beklemektedir. Burada dikkat çeken noktalardan biri Hacı Zağanos'a burada duyacağı her türlü bilgiyi İstanbul'a bildirmesi hususunda bir emir verilmiş olmasıdır. O da bu emre uyararak önceden bildirmiş olduğu *Sabık Hersek Lorens Olayı*'nı hatırlatarak bu haberi bütün banların birleşip Hersek Lorens'i kralla barıştırdıklarını ve Hersek Lorens'in kralın elini öptüğü yönündeki bilgiyle güncellemiştir⁵². Raporda ayrıca II. Beyazıd'a gönderilen Macar elçiler Peter More, Emerich Czobor'un gelişi Osmanlılara karşı Venedik Fransız iş birliğinin gelişmesinin yanı sıra Hırvatistan'ın Johannes Corvinus'a verilmesi de raporun içeriğinde yer alan diğer konulardır⁵³.

Hacı Zağanos'un yukarıda kısa bir özetini verdiğimiz raporu, Osmanlı Devleti'nin henüz tam manasıyla diplomatik münasebetlere girişmediği bir döneme rastlamaktadır. Öyle ki raporu hazırlayan kişi henüz bir elçi sıfatı ile Macaristan'a gönderilmemiştir. Müzakere yetkisi yoktur. II. Beyazıd döneminde saraydaki çavuşlardan biri olan Hacı lakaplı Zağanos'un elçiliğini Gümeç Karamuk yükselme devirlerinde çavuşların diplomatik görevlerde kullanılmış olmalarına bağlar⁵⁴.

⁴⁸(Şirin,2009,s.137)

⁴⁹(Unat,1992,s.14-19)

⁵⁰(Karamuk, 1992,s.393-394); (Yalçınkaya, 2000, s.504)

⁵¹Misafir ağırlayan kimse anlamına gelir, kelime bugünkü ifade ediliş şekliyle dışarıdan yurda gelen ziyaretçileri karşılamak ve burada kalacakları süre boyunca kendilerine yardımcı olmakla görevli kişileri tanımlar, (Bozkurt, 2005,s.25)

⁵²(Karamuk, 1992, s. 396)

⁵³(Yalçınkaya, 2000, s.505)

⁵⁴(Karamuk,1992, s.399)

1.1.2. Hidayet ve Elçilik Raporu(1554?)

Erdelli Marcus Scherer adıyla bilinirken Müslümanlığa geçip Hidayet adını alan elçiye ⁵⁵ait olan vesika ile ilgili henüz müstakil bir çalışmaya rastlamamakla beraber bu elçiye ait iki tarihsiz vesikadan bahseden Unat, elçinin raporu ile ilgili kısa bilgiler vermiştir. Buna göre bu iki vesikada adı geçen 1544'te İstanbul elçisi bulunan Eduvard Cantaneo'dan anlaşılacağı üzere bu raporun Kanuni dönemine ait olması ihtimali yüksektir. Bu vesikalar özellikle XVI. yüzyıl ortasındaki Avusturya Osmanlı münasebetlerini aydınlatacak olması ve Osmanlının bu güçlü döneminde Nemçe Çasarının nasıl bir siyaset takip ettiğinin tespiti için bazı bilgiler ihtiva etmesi açısından oldukça önemlidir⁵⁶. Hidayet çavuşun kaleme aldığı iki adet rapordan ilki Osmanlı Padişahının Beç Çasarına gönderdiği name ile ilgili bilgiler vermektedir. Buna göre yapılan ahit ve ferman gereğince alınan kalelerin sahiplerine geri verilmesi gerektiği belirtilirken bu süreçte yaşanan bazı sıkıntılardan bahseden elçi sulh yapılmasına dair uyarılarda bulunarak anlaşmaya aykırı davranmayıp rahat durmaları konusunda uyarıda bulunduğunu aktarır⁵⁷. Elçi diğer vesikada ise Leh kralından aldığı cevapların bir suretini aktarmıştır. Buna göre Beç Kralının ilk etapta isteğinin padişah ile olan ahdi sağlamlaştırmak olduğunu dile getirmiştir. Fakat bunun için buradaki askerlerin geri dönmeleri ve düşmanlık etmekten kaçınmalarını istemiştir. Çünkü Budin beylerbeyi ile Akerdan ve Bosna gibi yerlerin beyleri tarafından akınların olduğu Bana Kalesinin girişinin yakılıp muhasara edildiği ve köprü yapımına kast edildiği ve bu nedenlerle ahde aykırı davranıldığı cevabı verilmiştir⁵⁸. Elçinin raporu bu yönüyle klasik sefaretnamelere benzemez. Zira raporda ne yolculuk ne de görülen yerlere dair en ufak bir bilgi yoktur. Osmanlının tek taraflılığı esas aldığı bir sürece rastlayan bu elçilik tıpkı Hacı Zağanos'un raporu gibi yalnızca olanı aktarmış ve daha çok takrir kalıbına uygun bir içerik sunmuştur.

1.1.3. Kara Mehmet Paşa Viyana Sefaretnamesi (1665)

Kara Mehmet Paşa Bostancılar odabaşısı iken 1665'te Rumeli Beylerbeyi rütbesiyle Büyük Elçi olarak maiyetindeki 150 kişi ile Viyana'ya gönderilmiştir. Bunlardan 50'sinin memuriyetinin özel bir unvanı olduğu gibi seyyah Evliya Çelebi de bu heyet içinde yer almıştır⁵⁹. Kara Mehmet Paşa bu göreve Fazıl Ahmet Paşa tarafından Osmanlı ile Avusturya arasında gerçekleştirilen Vasvar Muahedesinden sonra her iki devletin karşılıklı büyükelçiler gönderme kararı alması üzerine, Habsburg Devletiyle dostluk ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi amacıyla elçi tayin edilmiştir. Elçinin 150 kişilik maiyetle Avusturya'ya gittiğini ifade eden Babinger'in aksine M. Alaaddin Yalçınkaya 295 kişilik bir maiyetle yola çıktığını ve bu maiyete bir de Avusturya tarafından tercüman olarak gönderilen Meninski'nin de dâhil olduğunu ifade eder. Cevat Memduh Altar da elçilik heyetinin 299 kişiden oluştuğunu belirterek bu kadronun içinde bir de mehterhanenin bulunduğunu ifade eder. İmparator I. Leopold tarafından kabul edilen Kara Mehmet Paşa dokuz ay kadar Viyana'da kalmıştır. Elçi IV. Mehmet'e bu süre içerisinde elçilik vazifesinden doğan diplomatik kaideler ve Viyana Kalesi ile civarındaki savunma hatları üzerine bilgiler ihtiva eden 12 sayfalık bir sefaretname raporu sunmuştur⁶⁰. Kara Mehmet Paşa klasik olduğu üzere yola çıkışından itibaren gözlemlerini aktarmaya başlamıştır. Viyana'ya doğru yola çıktığını belirten elçi Yanık Kalesi'ne yaklaştıklarında buradaki yaya ve atlı erlerin onarlı alay düzeniyle nasıl karşıladıklarını anlatır. Kendi heyeti içinse yine alay düzeninde bayrak ve sancakları açıp davullar dövürerek kaleye yakın bir yere vardıklarını aktarır⁶¹. Heyetin mehterle şehre girmek istemesi uzun ve yorucu müzakerelere sebep olsa da Kara Mehmet Paşa bu isteği kabul ettirir. Bunun üzerine elçi şehrin bir saat boyunca mehter dinlediğini aktarır. Burada dikkat çeken ve önemli olan noktalardan biri kültürel etkileşim ve etkilenmenin Osmanlı'dan Avrupa'ya doğru bir seyir izlemiş olmasıdır⁶². Nitekim Ludwing van Beethoven Viyana'da dinlediği mehterin tesirinde kalıp dokuzuncu senfoninin sonundaki orkestral dokunun bir bölümüne kendince tasarladığı Türk müziğini de katarak ondan nasıl esinlendiğini de göstermiştir. Beethoven'nın yanı sıra Mozart'ın da Türk müziğinden esinlenerek Türk Marşı'nı yazdığı gibi Saray'dan Kız Kaçırma

⁵⁵(Beydilli,2009, s.290)

⁵⁶(Unat, 1992, s.44)

⁵⁷ TSMA. E.0657

⁵⁸ TSMA. E.0873

⁵⁹(Babinger, 2000,s. 353)

⁶⁰(Yalçınkaya, 2008,s.158-159)

⁶¹(Altar, 1981, s.25,27-28)

⁶²(Şirin,2009, s.153)

adını verdiği opera ile Saray'da Kıskançlık isimli baleyi ve Türk Konçertosu adlı keman konçertosunu bestelemiş olması kültürel etkileşimin sanatla ilgili göstergelerindedir⁶³. Bu sefaretnameyi incelediğimiz diğer iki sefaretnameden ayıran bir diğer özelliği gönderilen elçinin sıfatı ile ilgilidir. Daha önce çavuş olarak gönderilen temsil heyetinin bu defa Büyükelçi payesiyle⁶⁴ gönderilmiş olması ve karşılıklı olarak her iki tarafında büyükelçi göndermiş⁶⁵ olmasıdır ki bu durum Osmanlı'nın diplomatik kaidelere uymaya başladığının göstergesidir. Öyle ki bundan önce de belirttiğimiz üzere Osmanlı devletlerarası ilişkilerinde hiçbir devleti kendine muhatap kabul etmeme, eşit görmeme anlayışı güdüyordu. Bu sefaretnamenin ayrıca Evliya Çelebi⁶⁶ tarafından kaleme alınmış olması da sefaretnameye ayrı bir bakış açısı ve farklı bir özellik getirmiştir.

1.1.4. Zülfikar Paşa Mükâleme Takriri(1688-1692)

Zülfikar Paşa'nın doğum ve ölüm tarihi belli olmamakla beraber vakfiyesinde geçen isimlerden dolayı devşirme kökenli olduğu tespit edilmiştir. Zülfikar Paşa has odadan yetişmiş, 1667'de Çavuşbaşı, 1669'da Kapıcıbaşı ve ruzname-i evvel olmuştur. Bir dönem surre-i hümayun eminliği de yapan paşa, nişancı rütbesiyle reisülküttaplığa kadar yükselmiştir. Zülfikar Paşa Avusturya'ya elçi olarak görevlendirildiğine dair fermanı 11 Temmuz 1688 tarihinde Rumeli Beylerbeyliği payesi ile almıştır. Viyana'ya gönderilen Paşa dört yıl sonra ancak ülkesine dönebilmiş, bu sürede tekrar surre-i hümayun emini olarak Mekke'ye gönderildiği gibi bundan sonra 1696'da yeniçeri kâtibi olmuştur. 20 Ağustos 1696'da Macaristan yakınında cereyan eden Bega Meydan muharebesinde şehit düşerek vefat etmiştir⁶⁷.

Osmanlı Devleti özellikle 1683 Viyana başarısızlığından sonra hem sınırlarında yaşadığı kayıplar hem de ekonomik durumunda meydana gelen bozulmalar neticesinde kötü bir gidişat sergilemeye başladı. Üstelik sürekli savaş halinden bıkan halkın topraklarını terk edip göç etmeye başlaması üzerine üretimin aksamasından dolayı kıtlık tehlikesinin baş göstermesi Osmanlı'yı daha da zor bir durumun içine sürükledi. Osmanlı içine saplandığı bu dar boğazdan çıkmak için Avusturya ile anlaşma yoluna gitmeye karar verdi. Bunun için de görünürde Sultan II. Süleyman'ın (1687-1691) cülusunu bildirmek göreviyle bir elçilik heyeti göndermeyi uygun buldular⁶⁸. Osmanlı'nın sulh arayışları içinde böyle bir karar almasının ardında yatan sebep ise doğrudan sulh talebinde bulunulması halinde bunun devletin aczine yorulacağı düşüncesidir. Bu noktada Osmanlı diplomatik usullerle yani cülus tebriki bahanesiyle elçi gönderip Avusturya'nın sulh hakkındaki düşüncelerini öğrenip uygun bir zamanda bunun için harekete geçme kararı almıştır. Bu görev için ise ilk olarak Reisülküttap Hamdi Efendi⁶⁹ düşünülmüşse de onun gönülsüz davranması üzerine, elçi olarak Zülfikar Paşa'yı görevlendiren Osmanlı, elçinin yanında tercüman olarak İskerletzade Aleksandr (Alexandros Mavrocordatos) ve yeğeni Mustafa Ağa atandı⁷⁰. Bu sefaret ile ilgili dikkat çeken noktalardan biri bu dönemde Osmanlı padişahı dışında denk bir hükümdarın varlığının kabul edilmiş olması ve bunun yanında Osmanlı'nın 1606 Zitvatorok'a kadar sürdürdüğü hiçbir devleti eşit haklara haiz kabul etmeme anlayışının sona erdiği bir döneme girilmiş olmasıdır⁷¹.

Zülfikar Paşa 8 Eylül 1688'de Hisarcık'tan ayrılarak Belgrad'a doğru yol almıştır. Yolculuk boyunca Avusturyalı komutan Kont Karaffa gönderdiği asilzadeler aracılığı ile heyetin barışa yetkisinin olup olmadığını öğrenmeye çalışmıştır. Çünkü Avusturya heyetin gerçek niyetini kestirememiş, II. Süleyman'ın cülusu için mi yoksa sulha mı talip olduğunun anlamaya çalışmıştır. Avusturya'nın bu merakı mektubun komutan Karaffa'ya teslimi ve içeriğinin sulhu kapsadığının ortaya çıkmasıyla son buldu. Ardından Osmanlı heyeti 40-50 gün kadar Pottendorf'ta bekletilip, Avusturya imparatorunun müttefikleri Lehistan

⁶³(Altar,1981, s.23)

⁶⁴Osmanlı elçilerine sefaret görevine çıkarken görev dönüşünde iade etmek üzere paye verilmektedir. Bu göreve gönderildikleri ülkenin itibarına ve diplomatik sorumluluğunun önemine göre, orta elçi olarak gönderilenlere defterdar veya nişancılık rütbesi, büyükelçi olarak gönderilenlere ise beylerbeyi payesi verilmektedir, payelendirme ile ilgili bkz. (Savaş,1991,s.241-242); (Savaş,1999,s.648)

⁶⁵1663-64 savaşlarından sonra Habsburg saltanatını temsilen Osmanlı sarayına Walter Leslie gönderilmiştir. Leslie sefaret dönüşü I. Leopold'e iki rapor takdim etmiştir, bu rapor için bkz.(Kolçak,2012, s.54-88)

⁶⁶Evliya Çelebi seyahatnamesinin 7. Cildinde bu sefaret ve Avusturya ile ilgili geniş bilgi ve gözlemlere yer vermiştir. Bkz. (Evliya Çelebi, s.162-187)

⁶⁷(Çolak, 2013,s.557); (Yalçınkaya, 2008,s703); (Babinger, 2000,s.256)

⁶⁸(Çolak, 2009, s.444)

⁶⁹Hamdi Efendi bu görevlendirmeye "*ben bu kâr-ı düşvârın uhdesinden gelemem câ'iz ki, encamında itâba mazhar olam*" diye cevap verince görevden alınıp Bursa'ya sürgün edilerek burada katledilmiştir. (Defterdar Sarı Mehmet Paşa, 1995,s.292)

⁷⁰(Güler, 2008,s.XXIII-XXIV)

⁷¹(Kurtaran, 2014,s.396)

ve Venedik'e müzakereler için vekillerini göndermelerini istemiş bu da epey uzunca bir zamana yayılmıştı. 8 Şubat 1689'da nihayet Zülfikar Paşa kralla buluştu⁷². Aylar sonra masaya oturan Osmanlı heyetinin burada da çeşitli zorluklarla karşılaşmış olması, görüşmeler sonucunda Avusturya Leh ve Venedik'in aşırıya kaçan isteklerine karşı koyması üzerine görüşmeler uzamış Mustafa Ağa durumun arzı için İstanbul'a gönderilmiştir⁷³. Mustafa Ağa yaklaşık dört buçuk ay sonra Avusturya'ya dönmüş ve durumun hiç de bahsedildiği gibi olmadığını belirterek isyanların bastırıldığını, denizlerde Venedik gücünün kırıldığını, üstelik Balkanlar'da Avusturya ordularının ilerlemesinin kesildiğini bildirerek Paşa'nın elçiliğinin devamına karar verildiği gibi elçiyle beş kese akçe ile 1000 Frenk altın sıkıntılarının giderilmesi için gönderilmiştir. Bu duruma tepki gösteren Avusturya gerçeğin anlaşılması üzerine Osmanlı heyetine önceki tekliflerin kabul edilmemesi durumunda sulh yapmayacaklarını bildirdi. Bundan sonra Tuna yoluyla Komron Adası'na nakledilen heyet Osmanlı topraklarına geçmek için 8 ay da burada bekletilerek adeta hapis hayatı yaşadı. 1690'da Pottendorf'a geçen heyetin hapsi burada da devam etti. 1691'de Paşa son bir mektup yazarak hiçbir anlaşma imzalamadan gitme isteğini bildirmiştir⁷⁴. Buna rağmen Zülfikar Paşa ancak II. Süleyman'ın vefatı ile yerine II. Ahmet'in tahta geçtiği dönemde görevlerinin bitmesi üzerine serbest bırakılmışlardır⁷⁵. Heyet Haziran 1692'de Edirne'ye dâhil olmuş ve Paşa memleketine döndükten sonra II. Ahmet'e elçiliği boyunca tuttuğu takriri sunmuştur.⁷⁶

Zülfikar Paşa, Viyana'da kaldığı süre içinde anlaşılacağı üzere adeta hapis hayatı yaşadığından Viyana ile ilgili gözlemlerini aktarma fırsatı bulamamıştır. Bundan dolayı rapor daha çok takrir özelliği gösterip yol izlenimleri ve resmi görüşmeler ile sefaretin sonucunu ihtiva eden bir nitelik taşır⁷⁷. Bu şekliyle rapor Hacı Zağanos'un sunmuş olduğu takrir ile siyasi olaylar hakkında malumat vermesi bakımından benzerlik göstermekle beraber, Zülfikar Paşa'nın görüşmeler sonuçlanana kadar uzun müddet bekletilip esir muamelesi görmesi ve daha geniş bilgiler içermesi yönünden ayrılır. Raporunda Avusturya'nın takındığı tutumda özellikle diplomatik ilişkilerde güçlü olan tarafın diğer devlete olan muamelesinde bu gücünü sonuna kadar kullandığını göstermesi bakımından da önem arz eder. Nitekim Çolak'ın da belirttiği üzere Avusturya sınırlardaki durumun netleşmesini beklerken Osmanlı heyetini hem zapt ederek oyalamış olması hem de Mustafa Ağa'nın durumu bildirmek üzere İstanbul'a dönmelerini de engellemeye çalışması ve on dört kez görüşülmesine rağmen sonuç alınamamış olması Avusturya'nın Osmanlı'nın mevcut durumdan haberdar olmasından yana olmadığını gösterir. Zülfikar Paşa'nın talihsizliklerle dolu sefaretini raporuna da yansımış olup Avusturya hakkında yalnızca elçi heyetine yapılan muameleler ve karşılıklı mektuplaşmaların hâkim olduğu bir seyir gözlemlenmiştir.

1.1.5. Seyfullah Ağa Viyana Sefaretnamesi (1711)

Sefareti dışında hayat ile ilgili bilgi bulunmayan Seyfullah Ağa da Zülfikar Paşa'dan sonra Osmanlı'nın buhranlı bir döneminde Viyana sefaretine tayin olundu. Zira bu dönem Osmanlı'nın Ruslarla Prut antlaşmasını yaptığı sürecin biraz öncesine rastlar. Osmanlı'nın Prut seferindeki sözde başarısı Venedik, Avusturya, Lehistan ve Rusya'yı aynı cephede buluşturacaktır. Osmanlı'nın bu devletlerle on altı yıl süren savaşı Karlofça Antlaşması ile sona ererken beraberinde bir dizi değişikliği de getirmiştir. Osmanlı artık Avrupa diplomasisini benimsediği gibi bundan sonraki Avrupa ilişkilerinde bu anlayışın getirdiği

⁷²(Çolak, 2009, s.445-446)

⁷³Mustafa Ağa'ya 40 gün mülhet verilmiş, fakat yolda giderken Semendire Kalesine kapatılarak zaman kaybetmesine neden olunmuş, ancak Zülfikar Paşa'nın Avusturya kaymakamına yazdığı mektuplar sayesinde çıkarılarak yoluna devam edebilmiştir. Mustafa Ağa dönüşte Zülfikar Paşa'ya üç bir tane de sadrazamdan, Tercümen İskenderzade Aleksandr'a bir ve Avusturya başvekiline bir mektup getirmiştir. Ayrıca Zülfikar Paşa mektuplarında içinde buldukları şartları anlatıp durumun ciddiyetini belirttiği bir mektubu Avusturya'ya güvenmediğinden evraklar çalınır endişesi ile bir ihtiyat mektubu yazıp saklamıştır. Ayrıntılı bilgi ve bu mektubun tam metni için bkz. (Çolak, 2009, s.456-457, 463); (Güler, 2008, s.125-128)

⁷⁴(Güler, 2008, s. XXIX-XXX) Bunun için heyet iki ayda dört mektup göndermiştir. Birinci mektup 15 Eylül 1690'da yazılmış olup, heyet sulhun olmamasından kendilerinin sorumlu tutulamayacağını, görüşmelerde verdikleri cevaplara dair kendilerini utandıracak hiçbir yan bulunmadığını tarafların da bunu bildiklerini aktarmışlardır. Heyet bu mektubun ardından 24 Eylül 1690'da ikinci bir mektup daha yazmıştır. Bu mektupta da heyet birincisine gönderme yaparak kiş gelmeden sağ salım Osmanlı sınırlarına gönderilmelerini talep etmişlerdir. Üçüncü mektup 7 Ekim 1690'da tarihlidir. Bu mektupta da yine heyet daha önceki mektuplarında belirtmelerine ve çok sayıdaki görüşmelere rağmen gönderilmelerine dair bir sonuç çıkmamasından duydukları üzüntüyü sitemle ve hayretle belirtmişlerdir. 6 Kasım 1690 tarihli dördüncü ve son mektupta ise sitemleri devam eden heyet kendilerine cevap verilmemiş olmasını kırınglıkla belirtip sabırlarının tükendiğini maddi olarak da zor durumda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Heyet dönüş izni için bekledikleri mektubu imparatorun vekili Kont Kinsky'den 19 Ocak 1692'de almıştır bkz. (Güler, 2008, s.161-162-163); (Çolak, 2006, s.603-605, 612-614)

⁷⁵(Çolak, 2006, s.592)

⁷⁶(Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1995, s.428)

⁷⁷(Güler, 2008, s. XXX)

şekilde hareket etmeye başladı⁷⁸. Nitekim Zıtvatorok sonrası Osmanlı Devleti uyguladığı hücumla dayalı savaş politikasını Karlofça ile savunmaya yönelik bir politikaya çevirdi⁷⁹. Böylelikle bu süreçle birlikte dış politikada dengeler göz önünde tutulmaya çalışıldığından, rakip devletlerin tarafsızlığının sağlayabilmek adına dışarıya elçiler gönderildi⁸⁰. Baltacı Mehmet Paşa'nın Ağalarından biri olduğu ve siyasi faaliyetleri dışında hakkında bilgi bulunmayan Seyfullah Ağa Avusturya'nın İstanbul'daki elçisi Talman'ın raporuna göre Viyana'ya yirmi beş sene süre ile akdedilen Karlofça ile yapılan barışın yenilenmesi ve uzatılması hususunda Avusturya'nın niyetlerini öğrenme maksadı güdecektir. Nihayetinde Seyfullah Ağa 1711 Ocak ayında İstanbul'dan yaklaşık 16 yahut 20 kişilik bir maiyetle Viyana'ya doğru yola çıkmıştır⁸¹. Prens Eugen'e gönderilen Seyfullah Ağanın asıl maksadı ise Osmanlı Prusya ilişkilerinin gerginleştiği ve adeta savaş aşamasına geldiği bir noktada Avusturya'nın tarafsızlığını sağlamaktır⁸². Burada Avusturya için Lehistan tahtına Avusturya karşıtı birinin geçmesi önem arz eder, öyle ki Seyfullah Ağa'dan görüşmeler sırasında Lehistan'a müdahale edilmemesinin talep edilmesi bunun göstergesidir⁸³. Ayrıca elçinin teslim aldığı ve sadrazam Baltacı Mehmet Paşa tarafından yazılmış olan mektup daha önceki dönemlerde bu gibi vesilelerle yazılmış olanlardan ayrı bir özellik taşır. Bu farklılık savaşa yol açan ve savaş ilanını haklı gösteren gerekçeleri uzun uzadıya detaylıca dile getirmiş olmasından gelir. Aynı zamanda iki devlet arasındaki dostluğun devamının samimi olarak arzu edildiğini ısrarla vurgulaması Osmanlı dış siyasetinin yeni yaklaşımını yansıtmaya açısından önem ihtiva eder. Seyfullah Ağa'nın sefaret raporunda Zülfikar Paşa'nın sefaretinde olduğu gibi toplumsal gözlemlere rastlanmaz daha ziyade Avusturyalı üst düzey yöneticilerle diplomatik görüşmelerden örülür bir içeriğe sahiptir. Bu sefaret raporu Karlofça ile ilk kez arabuluculuğu kabul etmiş olan Osmanlı'nın bu savaşta elden çıkardığı toprakları geri alabilmek adına Avrupa'da diplomatik manada oyunu kuralına göre oynama politikasının bir yansıması niteliğindedir⁸⁴.

1.2. Karşılıklı Diplomasi Dönemi Sefaretnameleri (1718-1792)

Osmanlı Devleti 1718 Pasarofça Muahedesine kadar tek taraflı diplomasi anlayışını korumuştur. Bu Muahedenin 17. Maddesinde yer alan iki taraf için de dostluğun tam olarak sağlanması ve kuvvetlenmesi için karşılıklı büyükelçiler gönderilmesi⁸⁵. Gidip gelen büyükelçilerin iyi bir şekilde karşılanıp, ağırlandığı gibi dostluğun gerektirdiği ölçüde iki tarafın da birbirine hediyeler götürerek, iki taraf arasında daha önceden belirlenen sınır başlarının eskiden olduğu gibi devam etmesine dair ifadeler Osmanlı'da ilk kez bu yüzyılda ortaya çıkmış olup, karşılıklı döneme geçişin resmi göstergesi niteliğindedir. Osmanlı'da daha önce elçi göndermeme, hiçbir devleti eşit görmeme gibi anlayışların değişiminin temel sebebi siyasi arenadaki eski gücünü kaybetmiş olmasında aranmalıdır⁸⁶. Osmanlı diplomasi anlayışında 1699 Karlofça Antlaşması ile başlayan değişim 1718 Pasarofça Antlaşması ile daha da belirginleşmiş ve Osmanlı kudretinin Batı karşısında bir zaaf içine girdiğinin önemli göstergelerinden olmuştur. Bundan sonra Batıyı tanıma arzusu hâkim olduğundan bu hedefe ulaşmanın en sağlıklı yolu olarak Avrupa'ya elçilik heyetlerinin gönderilmesi fikri benimsendi⁸⁷.

Osmanlı Devleti'nin 1793 yılına kadar Ad hoc diplomasiyi benimsediği anlayışı üzerinde duran birçok kaynak *karşılıklı diplomasi dönemi* şeklinde bir ayrıma gitmemiştir. Fakat Osmanlı Devletinin kuruluş döneminden itibaren benimsediği tek yanlı anlayışın yerini karşılıklı elçi gönderilmesinin almış olması ve gerçek anlamda eşitlik esasına dayalı diplomatik temasların kendini göstermeye başladığı bir dönemden söz edildiğinden amaca özel anlayışını koruyan Ad hoc sürecinin tek taraflı olma özelliğini kaybetmeye başladığı gözlemlenir. Bu nedenle çalışmamızda dönemlendirmeleri yaparken Avusturya-Osmanlı ilişkileri sürecindeki sefaretnameleri Ad hoc dönemi ve karşılıklı dönem sefaretnameleri olarak

⁷⁸(Bülbül, 2007, s.14)

⁷⁹Zıtvatorok Antlaşması'ndan Karlofça Antlaşması'na Osmanlı diplomasisi ve antlaşma metinleri için bkz. (Kurtaran, 2009s.110-154)

⁸⁰(Turan, 2004, s.61)

⁸¹(Beydilli ve Erünsal, 2002, s. 2-3)

⁸²(Turan, 2004, s.61)

⁸³ Bülbül, 2007, s.44)

⁸⁴(Beydilli ve Erünsal, 2002, s.17)

⁸⁵(Kurtaran, 2009, s.199-200)

⁸⁶Bkz. (Kurtaran, 2009, s.206)

⁸⁷(Yüksel, 2013, s.429)

ayırarak daha uygundur. Nitekim 1718 Pasarofça ile başlayan bu süreçte elçilerin tuttıkları sefaret raporlarının Batıyı tanımaya yönelik tarzda kaleme alındığı görülmektedir.

Lale Devri olarak da anılan ve 1718 yılına rastlayan dönem yeni bilimsel gelişmeleri, ekonomik refah ve askeri güç için esin kaynağı olarak Batı'ya bakılmaya başlandığı bir süreci tanımlar. Döneme adını veren Lale ise Türk Rönesans'ının simgesi olarak kabul edilir. Nitekim Avrupa ile savaş alanlarının dışında ilk temaslar bu dönemde gerçekleşmiştir. Bunun en belirgin örneklerinden biri 1720 yılında Fransa'ya gönderilen Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin raporunda mevcuttur. Bu raporda Fransız fabrikalarını, kalelerini ve Fransız toplumuna dair birçok kültürel örnekler sunan Çelebi'nin bu sefaretini yeniliklerin el kitabı olma niteliğini taşıması yönünden önem arz eder⁸⁸. Bu tarihten sonra kaleme alınan sefaret raporlarında yavaş yavaş Batı imgesi oluşmaya başlamıştır. Daimi elçilikler kurulana kadar Osmanlı Avusturya'ya bu yeni dönemde 8 elçi göndermiştir. Ancak bunlardan 5 tanesine ait sefaret raporuna ulaşılmıştır. Bu raporlar şu şekildedir: Elçi İbrahim Paşa (1719) Viyana Sefaretnamesi, Mustafa Efendi (1730) Viyana Sefaretnamesi İstilah-ı Nemçe, Hattı Mustafa (1748) Viyana Sefaretnamesi, Ahmet Resmi Efendi (1757-1758) Viyana Sefaretnamesi, Ebubekir Ratip Efendi (1791-1792) Nemçe Sefaretnamesi.

1.2.1 İbrahim Paşa Viyana Sefaretnamesi (1719)

Enderun-ı Hümayunda eğitim almış olan İbrahim Paşa Gürcü asıllıdır. II. Mustafa zamanında silahtarlık görevine getirilen İbrahim Paşa daha sonra hastalandığı için emekliye ayrılmıştır. Ayrıca III. Ahmet döneminde iki kez nişancılık görevini üstlenen İbrahim Paşa yabancı dil bilmektedir. Pasarofça Antlaşmasına yapılacağı sırada Şıkkı Sani Defterdarı olan Paşa bilgili olması ve yaptığı işlerle Damat İbrahim Paşa'nın beğenisini kazanmıştır. Pasarofça Antlaşması vekil olarak tayin edilen İbrahim Paşa Rumeli Beylerbeyliği payesiyle Viyana'ya elçi olarak gönderilmiştir. Sefaretinin üzerinden iki yıl geçtiği sırada 1721 yılında vefat eden Paşa İstanbul'daki Atik Ali Paşa mezarlığında defin edilmiştir⁸⁹.

Pasarofça Antlaşmasının gereği olarak Osmanlı Devleti ve Avusturya karşılıklı elçi göndermeyi kabul etmişti. Bu amaçla Osmanlı Devleti Rumeli Beylerbeyliği payesi ile İbrahim Paşa'yı bu görev için elçi tayin etmiştir. Paşanın sefaret raporunu maiyetinden biri tutmuş olup bu rapor başlangıç itibariyle diğer sefaret raporlarından farklılık göstermektedir. Nitekim metnin başında besmele, hamdele ve salvele olmaksızın rapora tarih belirtilerek başlanmıştır. Sefaret raporu bu haliyle daha çok zaman ve mekân gösterdiğinden ve saat saat uğranılan yerleri belirttiğinden bir nevi günlük formundadır⁹⁰. Raporda ayrıca diğer sefaretlerden yine farklı olarak yapılacak olan sınır belirleme için uygulanan diplomatik kaideler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bunun için elçiler belirlenen sınır noktalarına gelerek görüşmeyi başlatmışlar ve sınır belirlendikten sonra elçi mübadelesi yoluyla elçiler birbirlerinin sınırına geçerek kararlaştırılan yerde sulh görüşmelerinde bulunmuşlardır⁹¹. Avusturya'ya giden diğer elçilerde böyle bir duruma pek rastlanmaz. Bunun nedeni daha önceki elçilerin tek taraflı olarak gönderilmiş olmaları karşılıklılık esasının henüz ortaya çıkmamış olmasıdır.

İbrahim Paşa'nın sefaret raporunda ayrıca name-i hümayunu teslim etmek üzere yola çıkacağı zaman kallavi denen bir başlık takması ve sorguç takarak atına binmiş olması ayrıntısının yer alması yalnızca diplomasi anlamında değil daha önceki raporlarda da olmayan bir detaydır. Belirlenen sınıra giderken İbrahim Paşa da Kara Mehmet Paşa gibi mehter çalarak sınıra ilerlerken bu kez aynı harekete geçişin Nemçe tarafında da mevcut olduğu görülür Nemçe elçisi de trampetini çaldırarak görüşmeye gitmiştir. İki elçi

⁸⁸(Sander, 2012, s.146)

⁸⁹(Refik,1916, s.211)

⁹⁰(Korkut, 2007,s.27)

⁹¹Sınır mübadelesi için Padişah tarafından Abdullah Paşa'ya bir ferman gönderilmiştir. Buna göre Paşadan Rumeli Eyaleti ve Niş'te bulunan yeniçeri ortalarından dört orta, topçu ortalarından bir orta ve on pare top alıp, elçi paşa ile beraber sınıra kadar gitmesi ve elçileri burada görüştürüp konuşma esnasında yanlarında bulunması emredilmiştir. Fermana emredildiği üzere paşa ve elçiler sınıra kadar gelmek için yola çıkmışlardır. Sınır çizgisini saptama görevi Defterdarlık görevinde bulunmuş olan Sarı Mustafa Paşa'ya verilmiştir. Mustafa Paşa Raçine ve Parakin arasına, her iki tarafa da üçtaş dikerek sınır belirleme işlemine başladı. Ardından sırayla elçiler taşların bulunduğu mevkie haber gönderilerek çağrıldı. Osmanlı Devleti adına Abdullah Paşa sınıra doğru gelirken, Nemçe tarafından Belgrad Generali Serasker Otovar da kendi sınırına doğru geldi. Sınır taşı bu üç dikili taştan ibaretti ve kırkar adımdan oluşan arlıklarla dizilmişti. Her iki temsilci de at üzerinde taşlara doğru ilerlediler. Kurallar gereği her ikisi de diğerinin attan inmesini bekledi. Daha fazla dayanamayan Otovar attan inmeye yeltenince Abdullah Paşa'da atından inmeye teşebbüs ettiğinde sanki aynı anda attan inmiş gibi oldular. Bizim taştan ortadaki taşa kadar Abdullah Paşa yürüyerek geldi ve seraskerler ortadaki taşa doğru koşular ele ele vererek oturup görüşmeye başladılar. Bkz.(Refik,1916, s. 214-215)

arasında sınır belirlemeleri yapıldıktan sonra elçiler kendileri için belirlenen sınırlar dâhilinde mübadele⁹² edildiler⁹³. Raporun ilerleyen kısımlarında Belgrad ve Avusturya'nın o günkü durumu ile ilgili gözlemlere yer verilmiştir. Elçinin prens ve Avusturya kralı ile görüşmesinin anlatıldığı kısımda elçinin kral ile görüşeceği esnada kapıdan içeri girmeden önce çavuş ağalarına alkışlamamaları için özellikle tembih olunmuştur. Kral elçi ile bizzat konuşmamış onun yerine vekili görüşmeyi gerçekleştirmiştir. Bu durum protokol gereği kralın yabancı elçilerin yanında konuşmadığını gösterir. Aynı elçinin prens ile görüşmesinde ise çavuş ağalarının bu kez elçiyi alkışladıkları belirtilir. Sefaret raporunda bu tür ifadelerin yer alması bu raporun yabancı ülkedeki teşrifat kuralları ile ilgili bilgiler vermesi açısından daha detaylıdır. Ayrıca Avusturya'da yapılan top şenliğinden de bahsedilmiştir. Bu şenlik ilki yılda bir kez kralın doğduğu gün münasebetiyle diğeri ise Kara Mustafa Paşa'nın Beç'e geldiğinde uğradığı bozgunu kutlamak amacıyla olmak üzere iki nedenle yapılmaktadır. Sefareti boyunca herhangi bir sorunla karşılaşmayan İbrahim Paşa 9 ay 5gün süren Beç görüşmelerinden sonra tekrar kralın huzuruna çıktı ve sulh görüşmelerine karşılıklı olarak olumlu görüşler belirterek noktayı koydular⁹⁴. İbrahim Ağa'nın bu sefaretini Osmanlı'nın Karlofça ile değişen diplomasi anlayışını yansıtan ve daha önce hemen hemen aynı gerekçelerle Viyana'ya gönderilen Seyfullah Ağa'nın sefaretinin devamı niteliğindedir⁹⁵.

1.2.2. Mustafa Efendi (1730) Viyana Sefaretnamesi Istılah-ı Nemçe

Kastamonu Kerel köyünde doğan Mustafa Efendi⁹⁶ Amarzade Mehmet Efendi'nin oğludur. Çocukluğunda babasının vefatı üzerine İstanbul'daki amcası Elmas Mehmet Paşa'nın telhisçisi Abdi Ağa'nın eğitiminde kalarak Tavukcubaşı Ali Ağa'ya damat olmuştur. Bundan dolayı Tavukcubaşı damadı ve Hacca gittiğinden Hacı unvanları ile anılır. 1730 yılında başmukatacı ve Avusturya sefiri, 1732'de büyük kale tezkirecisi, 1732-33 piyade mukabelecisi, beylikçi 1736'da Reisülküttap olan Mustafa Efendi 1741'de azledilerek Kastamonu'ya sürülmüştür. 1749 yılında Kayalar Yalısı'nda vefat eden sefir, üç dilde şair olduğu gibi Arapça da bilmektedir⁹⁷.

1730 yılında Osmanlı Devleti'nde taht değişikliği yaşanmış, I. Mahmut III. Ahmet'in yerine padişah olmuştur⁹⁸. Mustafa Efendi iyi söz söyleme yeteneği ile bilindiğinden I. Mahmut'un cülusunu bildirmek üzere Avusturya Devleti'ne elçi memur edilmiştir⁹⁹. Mustafa Efendi Mühürdar, mühür muhafızı, hazinedar, kilerci, şamdancı gibi görevlilerden oluşan 62 kişilik bir heyetle Nemçe'ye gitmiştir. Besmele ile başlayan sefaret raporu, kendi dönemine kadar yazılmış olan sefaretnamelerden bazı noktalarda ayrılır. 1793 yılına kadar yabancı ülkelere gönderilen elçiler tuttukları raporlarda genel olarak kültürel sosyal coğrafi özellikler üzerinde duran seyahat yazıları biçimindedir. Adet olduğu üzere sefaretnamelerinde elçiler genellikle görevlerinin başladığı andan itibaren yolculuklarını, orada gözlemlediklerini ve yaptıklarını anlatırlar. 1793'ten sonra yazılan sefaretnameler ise genellikle siyasi yazılar şeklindedir. Mustafa Efendi'nin sefaret raporu da 1730 tarihinde kaleme alınmış olmasına rağmen 1793 sonrası sefaretnamelerinde olduğu gibi siyasi özellikleri içinde barındırır¹⁰⁰. Sefaretname şekil ve mahiyeti yönüyle de diğer sefaretnamelerden ayrılmaktadır. Mustafa Efendi gidiş dönüş güzergâhı hakkında gözlemlerini aktarmaktan ziyade Avrupa'da ne olup bittiği ile daha çok ilgilenmiştir. Bu durumun oluşmasında Osmanlı Devleti'nde Batıyı tanıma eğiliminin baş göstermiş olması da muhakkak etkili olmuştur. Nemçe Devleti

⁹²Mübadele kelimesi sözlükte "bir şeyin diğeriyle değiştirilmesi" manasına gelir. Diplomaside kullanılan anlamıyla Osmanlı Devletinde elçi mübadelesi anlaşmaların yenilenmesi ve bunun ardından pazarlık sırasında yapılmıştır. Bu anlayışa göre yabancı ülkelere giden Osmanlı elçileri yabancı ülkelere Osmanlı sarayına gelen elçiler sınırda buluşup, törenlerle iki grup yolculuklarına devam ederdi. Yeni bir kralın tahta çıkış haberine veren elçilerin faaliyetleri ise bu gruba dâhil değildir. Mübadele sırasında karşılıklılık esasına dikkat edilirdi. Bkz. (Ortaylı, 2006 s.424)

⁹³(Refik, 1916,s.215)

⁹⁴(Tuncer, 1984,s.103-104) Aynı makale Hüner Tuncer'in *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler* adlı eserinin 48-56. sayfaları arasında yer almaktadır.

⁹⁵(Beydilli ve Erunsal, 2002, s.17)

⁹⁶Hacı Mustafa olarak da anılan sefir, Viyana ve Prusya sefiri Ahmet Resmi Efendi'nin kayınbabasıdır. Oğlu Abdürrezzak Bahir Efendi, biri 1772-1774 diğeri 1779'da olmak üzere iki defa reisülküttaplık yapmıştır. Torunu Ataullah Mehmet 1786-1787 'de reisülküttaplık yaptığı gibi, oğullarından Aşir Efendi, 1798-1800 arası Şeyhülislamlık yapmıştır. Yine Mustafa Efendi'nin akrabası olan Ahmet Azmi, Berlin sefiri olarak görevde bulunmuştur. Bu örnekte görüleceği üzere Osmanlı sefirleri arasında akrabalık ilişkileri bulunmaktadır. Çelebi Mehmet'in oğlu Sait de Stockholm ve Paris sefirliği yapmıştır. Bu ve bunun gibi örneklerden anlaşılacağı üzere Osmanlı hariciyesi birkaç ailenin elinde bulunmaktadır. Babalar ve oğullarının Avrupa yaklaşımlarını karşılaştırmak ve kuşaklar arasındaki görüş farkını gözlemlenme noktasında önemli bilgiler ortaya çıkacağı aşikârdır. (Yalçınkaya, 2008, s 321)

⁹⁷(Süreyya,1996,s.1178-1179)

⁹⁸ I. Mahmud'un tahta geçişi ile ilgili bkz. (Kurtaran, 2018, s.36-74)

⁹⁹(Ödemiş, 2013,s.5)

¹⁰⁰(Ödemiş,2013, s.20)

hakkında geniş malumatların yer aldığı bu sefaret raporu Avrupa'nın o dönem içindeki siyasi ve ekonomik durumlarını mücadele ve çekişme ortamını da yansıtmaya bakımından Osmanlı'nın Batı'yı tanıma sürecine önemli katkılarda bulunmaktadır¹⁰¹. Sefaretname dönemin padişahı I. Mahmud'a dua ile başlamaktadır. Sefir bunun arkasından I. Mahmud'un cülusunu bildirmek üzere görevlendirildiğini aktardığı raporda Nemçe Devleti'nin idari yapılanması hakkında malumatlı bilgiler vermiştir. Mustafa Efendi aynı zamanda Nemçe çasarı için başkanlık ve idare görevi dışında askeriye ve devlet hazinesi ile ilgili olmadığını belirttiği kısımda zaruri masraflarını karşılayacak kadar hazineden bir pay ayrıldığını kaydeder. Bu nedenle de kimseye yardım edecek mali kuvvete sahip olmadığını bildirir. Bu noktada Osmanlı Devleti ile Nemçe Devleti'nin ekonomik durumu hakkında bir karşılaştırma yapan sefir Osmanlı'nın hazinece yüz kat daha fazla gelire sahip olduğunu belirtmektedir. Ekonomik durum dışında askeri yapılanmaya da değinen Mustafa Efendi Nemçe ordusunun ayrıntılı bir portresini aktardığı kısımda Nemçe Devleti'nin kıtlık ile yüz yüze kalma sebepleri üzerinde de durmuştur. Bu sefaretnamenin önemli bir diğer özelliği İspanya Veraset Savaşlarına¹⁰² geniş ölçüde yer vermiş olmasıdır. Sefirin savaşın gidişatı ve sonuçları hakkındaki gözlemlerini aktardığı bu bölümden sonra Nemçe ile Osmanlı karşılaştırmasında Nemçe'nin Osmanlı Devleti için güçlü bir rakip olamayacağı sonucuna varan sefir Nemçe Devleti'nin o dönemde içinde bulunduğu durumu da detaylı bir biçimde aktarma fırsatı bulmuştur. Sözlerine son vermeden önce Mustafa Efendi Nemçe Devleti'nin Osmanlı için daha önceki dönemlerde de aslında güçlü bir devlet olmadığını da eklemiştir¹⁰³. Buna rağmen Osmanlı'nın kırk elli seneden beri gereği gibi girişimde bulunmadıkları için durumun Osmanlılar aleyhine döndüğü de ayrıca belirtilmiştir¹⁰⁴.

1.2.3. Mustafa Hattı Efendi (1748) Viyana Sefaretnamesi

Mustafa Hattı Efendi Urfalıdır. Kalemde yetişmiş bir elemandır, Sülüs ve Nesih tahsili gördüğü Rakka valisi Çerkes Osman Paşa'ya divan kâtipliği yapmıştır. Osmanlı şairi Nabi Efendi'ye kethüdalık da yapan Mustafa Hattı Efendi 1739 Belgrad Barışı'ndan sonra mevkufta olup bu paye ile 1741 yılında Azak Muhaddidi Ahmet Merami Efendi'nin sınır tahdit heyetine ikinci Muhaddid¹⁰⁵ olarak tayin edildi. 1739 Belgrad Antlaşmasının Temmuz 1747'de süresiz uzatılmasından sonra 16 Ocak 1748'de nişancılık payesi ile ortaelçi olarak Viyana'ya tayin edildi. 23 Ocak 1748'de 82 kişilik bir sefaret heyeti ile İstanbul'dan ayrılarak Viyana'ya gitti. Bu sefaret görevini tamamladıktan sonra Muhasebe-i Evvel ve Şikk-ı Sani olarak memuriyet hayatını sürdürdü. Ölümünden iki yıl kadar önce felç olan sefir 1757 yılında vefat etmiştir. Aynı zamanda şair olarak da bilinen Hattı Efendi'nin naaşı İstanbul'daki Fındıklı Mahalle mezarlığına defnedilmiştir¹⁰⁶.

I Mahmud Belgrad Muahedeleriyle Avusturya ve Rusya harbine son vermişti¹⁰⁷. Bu sıralarda Almanya İmparatorluğu tahtına geçen ve topraklarının büyük bir kısmını kaybedip neredeyse Macaristan'a sığınmak zorunda kalan Maria Tereza ile iyi geçinme politikası gütmüştü. Bu politikanın gerektirdiği gibi Maria Tereza'nın içte ve dışta mücadele etmek zorunda kaldığı Alman prensler, Bavyera Kralı Şarl ve Fransızlara karşı olan mukavemetinde Osmanlı tarafsız kalmıştı. Alman Kraliçesi Osmanlı'nın bu tutumundan hoşnut kalıp o devirde iyi geçinmeyi tercih ettiği gibi İstanbul'a elçiler ve hediyeler de göndermişti. Avusturya Veraset Savaşları olarak tarihe kaydedilen bu ortamda Maria Tereza'nın inceliğine Osmanlı Padişahı da kayıtsız kalmış ve Hattı Mustafa Efendi'yi¹⁰⁸ barış halinin sürdürülmesi için

¹⁰¹(Unat, 1992, s.66-67)

¹⁰²Mustafa Efendi'nin, İspanya Veraset Savaşlarını aktarırken ki amacı Avrupa'daki devletlerarasındaki güç ilişkilerine vurgu yaparak Avusturya ile çıkması muhtemel bir savaş durumunda Osmanlı Devleti'nin gücüne mevcut dengeyi nasıl bir etki yapacağını tespit edebilmektir. Sefir bunu yaparken Osmanlı Nemçe askeri ve mali güç karşılaştırması dâhilinde bir değerlendirme üzerinde durmuştur. Mustafa Efendi, Toskana Dukalığı tarihini aydınlatmak amacıyla daha sonra padişahın emriyle sefaretnameye ek olacak bir risale de kaleme almıştır. Daha sonra bu risaleyi İbrahim Müteferrika'ya tercüme ettirdiği Avrupa tarihi ile ilgili bilgileri de ekleyerek padişaha sunmuştur, (Korkut, 2007, s.30)

¹⁰³Ayrıntılı bilgi ve Sefaretname metni için bkz. (Uluocak, 2007, s. 613-633); (Ödemiş, 2013, 26-50)

¹⁰⁴(Şirin, 2009, s.185)

¹⁰⁵ Tahdit eden, sınırını çizen, (Devellioğlu, 2013, s.774)

¹⁰⁶(Unat, 1992, s.93); (Savaş, 1999, s.1-2); (Yalçınkaya, 2008, s.298); (Aksan, 1997, s. 31-33)

¹⁰⁷ I. Mahmud'un Rusya'ya verdiği ahidnamenin diplomatik açıdan tahlili için bkz. (Kurtaran, 2014, s.221-227)

¹⁰⁸Hattı Efendi'den daha önce ise Habsburgların Osmanlı Devleti'ndeki temsilcisi Henrich von Penkler Alman İmparatorluk tacını giyen Habsburg mülkünün melikesi Maria Tereza'nın kocası Franz Stephan'ın cülusunu tebliği için fevkalade elçi olarak 1747'de tayin edilmiştir. Penkler'in ilk görevi olan tebliğden sonraki görevi ise Belgrad Barışı'nın teyid ve temdidini gerçekleştirmektir. Nitekim Habsburg elçisi her iki devlet arasında yürürlükte olan barış antlaşmasının Osmanlı Devleti tarafından süresiz uzatılmasına muvaffak olmuştur, (Karagöz, 2014, s.13)

Viyana'ya elçi tayin etmiştir¹⁰⁹. Hattı Mustafa Efendi sefaretnamesine alışılmış dua şekliyle değil de göreve tayin edilme sebepleri üzerinde durarak yazmaya başlamıştır. Yalnızca, Avusturya Kralı ve Kraliçesi'nin gönderdiği mektupların sadrazama teslimi aşamasından sonra sefaret raporuna eklediği ek sayfada padişah için bir övgü ve duaya yer vermiştir¹¹⁰. Hattı Efendi'nin seyahati, 23 Ocak 1748'de Cinci Meydanı adı verilen menzilden hareket ederek başlamıştır. 52 gün sonra Belgrad'a ulaşan elçilik heyetinin devir teslimi Sava Nehri'nde, Habsburg ve Osmanlı heyetlerinin iştirakiyle 18 Mart 1748'de bir köprüde gerçekleşmiştir. Sava Nehri'nin sağ kıyısından köprüye yaklaşan ve Osmanlı tarafını temsil eden geminin rengi kırmızı ve yeşil iken, nehrin sol tarafından köprüye yaklaşan Habsburg'u temsil eden gemi ise sarı ve siyah renktedir. İki tarafın muhaddidlerinin eşliğinde elçi, Habsburg tarafına geçmiştir¹¹¹. Bundan sonra yolculuğuna devam eden heyet Ösek'e vardığında Avusturya generali Guadagni Ascanius buraya gönderdiği kâtibiyile Hattı Efendiyi saraya davet etmiş fakat generalin niyetini anlayan elçi daveti kabul etmediği gibi ertesi gün daveti tekrarlayan kâtime bunun diplomatik protokole uymadığını ifade etmiştir. Bu gelişmelerin gösterdiği üzere Osmanlı elçilerine yabancı bir devlet adamı murahas tayin edilmediği seyahatlerde, karşılama hususunda uzun tartışmalar yaşamış, protokol gereği karşılanmayan elçiler, kendilerini davet eden yabancı devlet adamların isteklerini “*el kadimu yüzarı*”¹¹² kadesince kabul etmemiştir. Böylelikle Osmanlı diplomatları çeşitli sebeplerle kaybolan itibarlarını korumaya çalışmışlardır¹¹³. Ayrıca, M. Alaattin Yalçınkaya bu sefaretin iki önemli noktasına işaret eder, bunlardan biri Osmanlı tarihinde ilk defa bir barış antlaşmasının süresiz olarak uzatılması, diğeri ise aynı zaman diliminde İmparatoriçe Maria Tereza'ya ve imparatora mektup götürmekle vazifelendirilmiş olmasıdır¹¹⁴.

1.2.4. Ahmet Resmi Efendi (1757-1758) Viyana Sefaretnamesi

Ahmet Resmi Girit'in Resmo kasabasında 1694 ya da 1695'te doğduğunda Ahmet Bin İbrahim adı verilmiştir. Tefsir, fıkıh, mantık gibi ilmi dersler alan elçi, Arap şairlerinin eserlerini ve Arap tarihini ezbere bilirdi. Ahmet Resmi, 1734 ya da 1735'li yıllarda İstanbul'a gelmiştir. Gelecek vaat eden bir öğrenci olmasının yanında, bir devlet büyüğüne iki kez reisülküttaplık yapmış ve Tavukcubaşı Mustafa Efendi'ye intisab¹¹⁵ etmişti. Böylelikle devlet memurları yetiştiren önemli bir ailenin içine girmiş oldu. Tavukcubaşının ölümünden sonra bir ara işsiz kalmış olması muhtemel olan elçinin bundan sonraki görevi 28 Temmuz 1754'te sergi nazırlığı yapmak olmuştur¹¹⁶. Bu görevlerinin yanında, mukataacı, muhasebeci, elçi, tezkireci, sadaret mektupçusu, murahas ve defterdar rütbelerini de almıştı. Ayrıca XVIII. yüzyılda kaleme aldığı eserleri ile Avrupa'da çağdaş bir konum elde etmeyi de başaran elçi, 1783 tarihinde otuz üç yaşında İstanbul'da vefat etmiştir¹¹⁷.

Ahmet Resmi Efendi, 1757'nin sonlarında Küçük Efka Muhasebecisi ve Sadrazam Koca Ragıp'a bağlı Kethüda Ebubekir Efendi'nin kethüdası olarak görevliyken, III. Mustafa'nın tahta çıktığını bildirmek üzere şikk-ı sani payesiyle Viyana'ya gitmekle görevlendirildi. Bu sıralarda 1746 yılına kadar İran ile çatışma içinde olan Osmanlılar 1740-1768 döneminde batı sınırını koruma politikası gütmüştü. Bu durum Osmanlı'nın Avrupa ile ilgilenmediği yorumlarına yol açsa da durumun böyle olmadığı bu dönemde Avrupa başkentlerine artan sefaret sayısından anlaşılmaktadır. Nitekim Lehistan'ın 1722'de bölünmesiyle artan sorunlar Avrupa'da birbiri ardına çıkan savaşlar (1740-48, 1756-63) Rusya'nın Kırım'a saldırısı, İstanbul'da yoğunlaşan bir diplomatik trafiği de beraberinde getirmiştir¹¹⁸. Ahmet Resmi Efendi, sefaret raporuna yolculuğundan bahsederek kaç gün zarfında Viyana'ya ulaştığından bahsederek başlar. Yolculuk

¹⁰⁹(Unat, 1992, s.92)

¹¹⁰(Savaş, 1991, s.241)Bu mektupların tam metni için bkz. (Savaş,1997,s.131-133)

¹¹¹Bu mübadele ile ilgili ayrıntılı bilgi için Habsburg tarafından Hattı Efendiyi karşılamakla görevlendirilen Habsburg bürosu doğu dilleri sekreteri Schwaacheim tarafından kaleme alınan rapora bkz. (Karagöz, 2014, s.29-31)

¹¹²Yabancı elçilere uygulanan protokol kurallarına verilen adlandırmadır, ayrıntılı bilgi için bkz. (Savaş, 1997,s.431-456)

¹¹³(Karagöz, 2014, s.18-19)

¹¹⁴ Yalçınkaya, Yaşamları ve Yapıtlarıyla..., s.298.

¹¹⁵Bir kimseye mensup olma, bir yere bir kimseye bağlanma kapılanma, birinin adamı olma, (Devellioğlu, 2013, s.510) Son Osmanlı paşaları kaleme alınırken babası akrabası ya da tanıdıkları yoluyla yani intisab usulüyle başa gelirlerdi, bkz. (Suzuki, 2013,s.226)

¹¹⁶ (Aksan, 1997, s. 9.31.34.35)

¹¹⁷Ahmet Resmi, “*Hülâsatü'l-tibâr, (1769—1774 Osmanlı-Rus Savaşı ve Küçük Kaynarca Barışı), Halîfetü'r-rüesâ (reisülküttapların hayat hikâyeleri), Hâmileülküberâ (kızlarağalarının yetiştirilmeleri ve hayatları),Vefiyât (meşhur bâzı kadın ve erkeklerin ölümleri hakkında), Coğrafiyâ-yı Cedîd (yeni coğrafiya) ve Atasözleri, gibi eserler*” kaleme almıştır. (Ahmet Resmi Efendi, 1980,s.8)

¹¹⁸ (Aksan, 1997, s.39,41)

sırasında bastıran yağmurun ve karın neden olduğu aksaklıktan dolayı mübadelenin gerçekleşeceği nehre ulaşımında yaşanan sorunlardan bahsetmiştir. Elçi Sava Nehrinin donmuş olmasından dolayı söz konusu yerde geçecek kadar bir kanal yapılmasının kararlaştırılıp bunun uygulanışını ve nehrin orta yerine bir nişan konulup tercümanların kayıkla nişan yerine geldiklerini aktarır. Bundan sonra da mübadelenin nasıl gerçekleştiğini aktaran Resmi Efendi, misafir edilecekleri konağa doğru yol alışlarından bahsetmiştir. Viyana ve burada bulunan nehirler hakkında geniş malumatların yer aldığı sefaret raporunda mektup teslimi için divanhaneye kabul edilışinden başlayarak hem çasar hem de çariçeye sultanın mektubunun takdimi ile görevinin sona erdiğini aktaran elçi aynı zamanda teşrifat ile ilgili gözlemlerine de yer vermiştir¹¹⁹. Ahmet Resmi Efendi'nin sefreti Avrupa bilgisinin diğer sefirlere göre daha fazla olmasının etkisinin izlerini taşıdığı gibi, Osmanlı Devleti'nin kâfir gözüyle gördüğü Batıya karşı bakış açısının yumuşadığını göstermesi açısından önemlidir. Öyle ki Ahmet Resmi'nin, “*Ebedi Osmanlı Devleti'nin tersine burası gün ortasında güneşi andırır*” ifadesini kullanması lüks içinde yaşıyor gibi görünseler de devletlerinin durumunun sağlam olduğundan bahsetmesi, gelirlerini savurganlık yapmadan ihtiyatlı kullandıklarını aktarmasında gözlemlenebilir. 1730'da Viyana'ya elçi olarak gönderilen Mustafa Efendi ise, Resmi Efendi'nin aksine Avusturya'nın fakirlik içinde yüzdüğünden dem vurmıştır¹²⁰. Aradan geçen süre içinde Avusturya'da yaşanan değişim ve Osmanlı'nın Batılılar için kullandıkları üslup farklılıklarının kendini göstermeye başladığı bu dönem aynı zamanda Avusturya'nın Veraset Savaşlarının yol açtığı kıtlık tehlikesinin izlerini silmeye başladığını ya da itiyatlı harcamalar yaparak belli etmemeye çalıştıklarını gösterir. Bunun dışında elçi sefaret raporuna ek olarak *Tefsil-i Memalik-i Nemçe* başlığı altında Avusturya'nın askeri yapılanması ve Viyana halkının günlük yaşamlarını yansıtan bir bölümü de eklemiştir. Bu bölüm ilk etapta Avusturya siyasi yapılanmasını ele alış biçimi açısından Mustafa Efendi'nin sefaret raporu ile benzerlik arz etse de Avusturya'nın farklı dönemlerini aktardığından farklı noktalara da değindiği de görülür¹²¹. Ahmet Resmi Efendi aynı zamanda ek olarak kaleme aldığı kısımda Avusturya ile Osmanlıyı karşılaştırmıştır. Avusturya'nın zenginliğini izaha çalışan elçi, ticaret üzerinde özellikle durur ve Avusturya'nın birçok alandan vergi sağlayarak devleti zenginleştirdiğine özellikle değinir. Halkın rüşvete tamah etmediğini yazan elçi, devletlerarası güç dengelerinin de üzerinde durduğu sefaretinin son bölümünde Viyana'yı tasvir eder. 1758 başlarında İstanbul'a dönen elçi daha sonra Berlin Sefreti ile görevlendirilmiştir¹²². Ahmet Resmi Efendi, sefaretinde diğerlerinden farklı olarak ek bir rapor daha sunarak Mustafa Efendi'nin Avusturya'nın idari ve siyasi yapılanması üzerine verdiği bilgileri genişletmiş ve E. Ratib Efendi'nin de Avusturya'yı her yönüyle incelediği layihası ve sefaret raporuyla birlikte parçaların birleştirilmesi noktasında kilit bir rol oynamıştır.

1.2.5. Ebubekir Ratib Efendi (1791-1792) Nemçe Sefaretnamesi

Tosya'da doğan Ebubekir Ratib Efendi, çilingir Hacı Ali Efendi'nin oğludur. Genç yaşta İstanbul'a gelerek Amedi Kalemine¹²³ girmiştir. 1779'da girdiği bu görevde 7 yıl kaldı. Burada çalıştığı süre içinde Türkçe, Arapça ve Farsçasını geliştiren elçi, Amedci Ethem Efendi'ye intisap etti. Talik yazıdaki ustalığından ötürü şehzadelğinde III. Selim'e yazı hocalığı yaptı. Fransa Kralı XVI. Louis'e gönderilen mektupları Ebubekir Ratib Efendi kaleme almıştır. 1785'te sipah kâtibi olarak ordunun bulunduğu Silistre'ye gitti. III. Selim padişah olunca elçiyi tezkire-i evvel görevine getirdi. 1791'de Silistre'de bulunan orduda yeniçeri kâtipliğine getirilen Ebubekir Ratib Efendi Zıstovi Antlaşması münasebetiyle Orta elçilik payesiyle Viyana'ya gönderildi¹²⁴. Bu sefaretten döndükten sonra çeşitli görevler ifa eden elçi 1795'te reisülküttaplığa tayin edildi ancak hakkında çıkarılan iddialar neticesinde Rodos'a sürülen Ebubekir Ratib

¹¹⁹Sefaret raporu ile ilgili ayrıntı bilgi için bkz. (Ahmet Resmi Efendi, 1980, s.13-56); (Aksan, 1997, s.51-66)

¹²⁰(Aksan, 1997, s.63-64); (Ödemiş, 2013, s.22)

¹²¹Ahmet Resmi Efendi, sefaret raporuna ek olarak yazdığı kısımda tıpkı Mustafa Efendi gibi Avusturya'nın kaç dükalaktan oluştuğunu (9 krallık 3 veya 4 dükalığa bölünmüştür) belirtir. Buna ek olarak her birinin veraset yoluyla kendi bağımsız yönetimlerini ve para birimlerinin olduğunu aktarmıştır. Ahmet Resmi, Mustafa Efendi'den farklı olarak Avusturya elektörlerinin hemen hemen hepsi hakkında bilgiler sunar. Bu iki sefaret raporu ile Avusturya'da ara dönemde yaşanan Veraset Savaşlarına rağmen tahta geçiş usulünün hala değişmediğini gözlemlemek mümkün olmuştur. (Aksan, 1997, s.60)

¹²²(Şirin, 2009, s.188)

¹²³Bu kalem esasında sadrazam tarafından padişaha gönderilen telhisler burada hazırlanır ve elçilik, konsolosluk ve protokole dair belgeler burada yazılır. Amedi kalem Osmanlı Devleti'nde yürütmenin iki kanadı olan padişah ve sadrazam arasındaki bağı sağlayan en önemli organdır, ayrıntılı bilgi için bkz. (Uzunçarşılı,1988,s.55,58); (Erdem, 2008, s.122)

¹²⁴Sefaretname metni için bkz.(Ebubekir Ratib Efendi, 2012,s.3-57)

Efendi burada 3 yıl yakın bir süre kalmış ve burada idam edilmiştir. Elçinin İstanbul'a getirilen kesik başı Şeyhi Ataullah Efendi Dergâhı haziresinde defnedilmiştir¹²⁵.

Avusturya ve Osmanlı arasında imzalanan Zıştovi Antlaşması'nın 13. Maddesinde¹²⁶ belirtildiği üzere III. Selim'in tahta çıkışını ve II. Leopold'ün imparatorluğunu kutlamak amacıyla iki tarafın karşılıklı elçi göndermesinin kararlaştırılmasından sonra Osmanlı cephesinde bu göreve en uygun kişi Ebubekir Ratib Efendi görülmüştür¹²⁷. Ebubekir Ratib Efendi görünenin aksine diğer sefaretlerden farklı olarak yalnızca cülus tebliği ve tebriki için değil, aynı zamanda Avusturya üzerinden Avrupa'nın sosyal, askerî, siyasî ve idarî yapılanmasını da gözlemlemekle görevlendirilmiştir. Elçi bunun için 112 kişilik maiyetine Nemçe, Macar, Sırp, Bulgar lisanlarını bilen dil oğlanlarının yanında pergel ve cetvel kullanmayı bilen kişileri de dâhil etmiştir. Daha önceki sefaret heyetlerine nazaran daha donanımlı ve dil bilen kimselerin elçilik heyetinde yer almış olması Ratib Efendinin asıl maksadının altında Avusturya ile iyi ilişkiler kurmaktan ziyade bozulan Osmanlı askerî ve siyasî gücünü yeniden yapılandırmasında Batılı bir modeli teşhis etmek yatmaktadır. Nitekim III. Selim'in Nizam-ı Cedid hareketinin temellerinde bu elçinin sefaret sonrası sunduğu büyük layihanın etkisi büyüktür¹²⁸. Ebubekir Ratib Efendi 7,5 ay süren sefreti esnasında Avusturya'ya ulaşıncaya kadar ki yol güzergâhındaki gözlemlerini aktarmış elçiliği boyunca davet edildiği balo, tiyatro gibi etkinliklere katılarak buralarda kendisine ilgi gösteren halktan bilgiler edinmeye çalışmıştır. Bunun yanında kütüphane, hastane gibi sosyal kullanım alanlarını inceleyip buralarla ilgili gözlemlerini de aktarmıştır¹²⁹. Ratib Efendi layihasına nakletmek üzere Avusturya Kalesi'nde gezinti yapmak istediğini yanında bulunan mihmandara iletildiğinde bu isteği kabul edilmemiştir. Avusturyalıların Osmanlı elçilik heyetine kalelerini ve önemli binalarını göstermeyi uygun bulmaması Osmanlı diplomasisi açısından bir ilki teşkil ettiği gibi Avrupa'nın "*fermanlı casus*" olarak tanımladıkları modern elçi kalıbına uyan ilk elçinin Ratib Efendi olduğunu göstermiştir¹³⁰. Elçinin gönderiliş nedeni olan II. Leopold'ün ve III. Selim'in cülusunu bildiren konuşmasının ardından gerekli protokol kuralları nezaretinde başlayan konuşmadan sonra elçi elinde tuttuğu name-i¹³¹ hümayunu üç kez öperek başına götürmüştür. Buraya kadar her şey normal seyrinde giderken imparatorun işaretiyle birkaç adım öne çıkarak tahtın yanı başında bulunan sehpa nameyi bıraktıktan sonra II. Leopold'ün eteğini öpmesi gerekirken bunu uygulamamıştır. Avusturya'nın bu olaya karşı çıkması üzerine elçi Avusturya hükümetinin hiçbir elçiye protokol kurallarını imzalatmadığını bunun geleneklere aykırı olduğunu belirtmiş bunun üzerine Avusturya, elçinin iyi intiba bıraktığından bu seferlik genel kurallardan taviz vermiştir. Bu durum Avusturya'nın Ratib Efendi'nin sıradan bir elçi olmadığını bir kez daha göstermesi açısından emsal teşkil etmiştir. Elçi, 7,5 ay süren gözlemleri sonucunda Habsburg İdarecilerini "*saat gibi işleyen bir devletin dişlileri*" olarak tanımlamıştır. Buna bağlı olarak, Avusturya'nın savaş alanında kazandığı başarılar ya da ülkelerinin Osmanlı Devleti'ne göre daha nizamlı oluşuna ve idarecilerin her birinin zekâsının ve bilginsin değil, bürokrasinin görünmez elinin yahut külli aklın bir yansıması olduğu sonucuna varmıştır¹³². Ratib Efendi'nin Layiha'sındaki gözlemlerini diğer elçilerin raporlarından farklı olmasının nedenlerinden biri verdiği bilgilerin çok ayrıntılı olmasından ziyade bu gözlemlerini sistematik bir tahlile dayandırmış olmasıdır¹³³. Ayrıca elçinin kayda aldığı meselelerden biri de "*memleketin imkânlarını kullanarak milli serveti arttırma*" fikridir. Bu konuda maliye bilgisinin önemine ve vergilerin gerekliliğine dair Avrupa'yı örnek alan Ebubekir Ratib Efendi bu doğrultuda bilgiler aktarmıştır¹³⁴. Bu sefaretname Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıl itibarıyla değişen diplomasi anlayışını yansıtmaması bakımından örnek teşkil edecek sefaret raporlarından biridir. Bundan sonraki süreçte sürekli diplomasi anlayışını benimseyecek olan Osmanlı Devleti için adeta bir ön hazırlık mahiyetindeki bu raporla Ebubekir Ratib Efendi bundan sonraki süreçte Osmanlı modernleşme sürecinin temellerinde sistematik olarak katkıda bulunmuştur. Onun Viyana sefreti boyunca tuttuğu raporlar ve

¹²⁵(Arıkan,1994,s.277) ; (Bilim, 1990, s.262-264) ; (Uzunçarşılı, 1975, s.49-55)

¹²⁶Söz konusu antlaşmanın 13. Maddesi; hem bu antlaşma için ve hem de dönemin padişahının tahta geçmesiyle ilgili yapılacak cülus merasimine Roma imparatoru elçilerini gönderecektir. Gelen elçiler teşrifata uygun bir şekilde karşılanacaklar ve görev süreleri boyunca iyi bir biçimde ağırlanacaklardır, (Kurtaran, 2009, s.273)

¹²⁷(Uzunçarşılı,1975, s.55)

¹²⁸(Yeşil, 2010, s.63)

¹²⁹(Bilim, 1990, s.270)

¹³⁰(Yeşil, 2010, s.94)

¹³¹E. Ratib Efendi'nin sefreti dolayısıyla Avusturya nezline yazdığı mektuplarının tümü için bkz. (Tuncer, 1979, s.73-105)

¹³²(Yeşil, 2010, s.121,162,163)

¹³³(Korkut, 2007, s.90)

¹³⁴(Sayar, 2013, s.174)

Avusturya kale ve askeri yapılanması üzerine verdiği detaylı bilgiler Osmanlı askeri ve idari siteminin yeniden inşasının da izlerini taşımaktadır.

Sonuç

Sefaretnameler, Osmanlı Devleti'nin özellikle yabancı devletlerle olan siyasi münasebetlerine göre şekillenen bir iletişim aracı görevini üstelenmiştir. Nitekim Osmanlı güçlü olduğu dönemlerde savunma politikası yerine daha çok askeri politikalar uygulamayı tercih ettiğinden uzun süre daimi surette elçi göndermedi. Osmanlının bu tutumu yabancı devletlere gönderdiği elçilerin statüsünden başlayıp, tutulmasını istedikleri raporlara kadar yansımıştır. Özellikle Avusturya'ya gönderilen elçiler üzerinden değerlendirme yaptığımız bu çalışmada 10 ayrı sefaretnamenin kısa muhtevasına ve gönderilen elçilerin yaşam öyküsüne dair bilgilerden yola çıkarak Osmanlının diplomatik politikasında sefaretnamelerin rolünü tespit etmeye gayret ettik. Buna göre bu sefaretnamelerden ilki Hacı Zağonos'a ait olan 1495 yılında kaleme alınan sefaret raporudur. Bu rapor gayrimüslim iken Müslüman olduğu dışında hayatı ile ilgili detaylı bilgiye erişemediğimiz Hidayet adlı elçinin raporuyla benzerlik göstermektedir. Her iki raporda da dönemin siyasi olaylarının ruhundan başka bir bilgi verilmemiştir. Bu durum Osmanlının Ad hoc dönemindeki politikasının bir izdüşümü olarak değerlendirilebilir. Nitekim her iki sefarette siyasi olayların ağır basmış olması ve çavuş olarak gönderilmiş olmalarından ötürü müzakere yetkisiyle donatılmayan elçiler yalnızca verilen görevi yerine getirip geri dönmüştür. Sefareti 1664 Vasvar Antlaşması'ndan sonraki döneme rastlayan Kara Mehmet Paşa ise diğer iki elçiden farklı olarak Avusturya elçisi Walter Leslie ile aynı dönemde elçilik vazifesini yerine getirdi. Bu sefaret raporu ile birlikte Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde diplomatik sahaya yansıyan bir karşılıklılık söz konusudur. Bu da Osmanlının yabancı devletlere karşı olan sert tavrının yumuşamaya başladığının göstergelerinden biridir. Bu noktada XVIII. yüzyıla beraber modernleşme sürecine girdiği kabul edilen Osmanlının sefaretname raporları nezdinde bu sürece daha erken bir zamanda girmeye başladığı kabul edilebilir. Nitekim 1665 yılında Viyana'ya Habsburg hanedanlığı ile barış ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi için elçi gönderilmesi mücadele yanlısı bir devletin müzakere yanlısı bir tavır gözetmeye başladığının ilk sinyalleridir. Daha önce çavuş sıfatıyla gönderilen elçilerin aksine Kara Mehmet Paşa'nın Büyükelçi payesi ile gönderilmiş olması da bu değişimin bir parçasıdır. Ayrıca Osmanlıdan etkilenen bir Batı portresi çizen Osmanlı elçisi aynı zamanda sefaret için gittiği Viyana'daki teşrifat usullerine sefaretinde yer verirken Viyana Kalesi ve tahkimatını da inceleyip aktararak temsil ettiği devletin Batıyı tanımaya olanak sağlamıştır. Ad hoc dönemin son iki sefaretini kaleme alan Zülfikar Paşa ve Seyfullah Ağa ise yine diplomatik kaidelere ayak uydurmaya çalışan bir Osmanlı imgesi çizer. Öyle ki Zülfikar Paşa görünürde cülus tebriki için gönderilse de bu sefaretin asıl maksadı Avusturya'nın sulh hakkındaki düşüncelerini öğrenmektir. Bu da Batının yıllardır Osmanlıya uyguladığı diplomatik taktiklere artık Osmanlının da katıldığını gösterir ancak Avusturya'nın oyalama ağına takılan elçi adeta hapis hayatı yaşadığı Viyana'dan eli boş dönmüştür. Karlofça Antlaşması ile devletlerarası ilişkilerde dengeyi esas alan Osmanlı'nın Seyfullah Ağa'yı Avusturya'nın tarafsız kalması için göndermiş olması elçilerin cülus tebliği, tebriki, barışı korumak ve sürdürmek gibi kalıplaşmış görevleri arasına bir yenisinin daha eklendiği dipnotunu düşer. Sefaret aynı zamanda yazıldığı dönemin siyasi bir yansıması gibidir.

Karşılıklı dönemin açılışını yapan ve büyükelçi payesi ile görevlendirilen İbrahim Paşa, elçilik raporunu maiyetinden birine tutturmuştur. Raporda Pasarofça Antlaşması'nda belirtildiği üzere her iki devlette karşılıklı elçi göndermiştir. Bu sefaret raporunda Osmanlı diplomasisinin önemli ayrıntılarından birini teşkil eden sınır belirlemeleri hakkında detaylı bir malumat yer alır. Bu sayede sınırdaki elçi değişiminin nasıl yapıldığı bir sefaretname üzerinden incelenebilir. Mustafa Efendi'nin kaleme aldığı ve 1793 yılında benimsenecek olan siyasi içeriğin ağır bastığı raporlara benzeyen rapor Avusturya ile ilgili ilk kez karşılaştırmalı bir muhteva arz eder. Nitekim Mustafa Efendi Avusturya ile ilgili her türlü malumata yer verdiği raporunda Osmanlı ekonomisi ile Avusturya ekonomisini mukayese ettiği gibi bu iki devlet arasındaki ilişkilerle ilgili ilk kez bir elçi değerlendirmede bulunmuştur. Gittiği ülkenin siyasi durumunu yansıtan bir diğer sefarete imza atan Hattı Mustafa Efendi barış halinin devamı için çıktığı elçilik yolunda bir dönem değerlendirmesi yapmıştır. Elçi aynı zamanda sefaretine ek bir de risale kaleme almıştır. Bu sefareti takiben yaklaşık 10 yıl sonra Viyana'ya bu kez Ahmet Resmi Efendi'nin yolu düşer. Hattı

Efendi'den sonra Ahmet Resmi de sefaretnamesine ek olarak kaleme aldığı kısımda Avusturya'nın askerî yapılanmasından, sosyal yaşamına kadar her türlü bilgiyi aktarmaya çalışmıştır. Bu da Batıyı tanımaya çalışan Osmanlının modernleşme sürecine doğru giden yoldaki yapı taşlarından birini teşkil etmiştir. Ancak yine de tüm bu çabalar Osmanlı Devleti'nin modern bir yapılanma kazanmasında sistemli bir değişimi getirmez. Bu durum 1792'de sürekli diplomasiye geçişin arifesinde görünürde Viyana'ya cülus tebrik ve tebliği için gönderilen Ebubekir Ratip Efendi'nin hazırladığı büyük layiha ile değişmiştir. Ratib Efendi üzerine yüklenen bu görevle hem klasik bir sefaret örneği vermiş hem de *Nizam-ı Cedid* adı altında modern bir askeri yapılanmada ve değişimde en büyük rolü oynamıştır. Elçi böylelikle bilhassa Osmanlı askeri sisteminin modernleştirilmesinde yazdığı raporda aktardığı bilgilerle dolaylı yünden de olsa katkıda bulunmuştur. Tüm bunların sonucunda Avusturya'ya gönderilen elçiler nezdinde incelediğimiz sefaretnamelerin Osmanlının adeta Batıdaki gölgesi gibi aracı bir rol üstelendiği ortaya çıkar. Nitekim Osmanlı Batı ile kurmaya çalıştığı iletişimde çeşitli görevlere büründürdüğü elçilerden içinde bulunduğu duruma göre Batı hakkında hem siyasi hem sosyal içerikli bilgiler elde etmiştir. Diğer taraftan bu raporlar başlangıçta Osmanlının tutumundan dolayı pasif kalsa da özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı siyasi ve diplomatik politikalarında başrolde yer almıştır. Bu raporların diplomatik usullere yansması ise, Osmanlının özellikle hiçbir devleti kendine eş görmediği dönemde birer casus olarak nitelendirdiği elçilere aynı bakış açısı Avusturya tarafında ilk kez XVIII. yüzyılda Ebubekir Ratip Efendi için *fermanlı casus* yakıştırması şeklinde vuku bulmuştur. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin 42 elçi göndermesine rağmen Avusturya'nın 120 elçi göndermesinin ilişkiler boyunca güç erkinin kimin olduğunun yanı sıra, haber alma kaynağı olarak kullanılan vasıtaların farkından da kaynaklandığı görülür. Öyle ki Osmanlı Batı ile ilgili bilgileri gayri resmi yollarla sağlarken, Avusturya'nın Osmanlıdan önce ikamet elçileri göndererek haber almaya resmi bir hüviyet kazandırmasında aranabilir. Nitekim Osmanlının bilinçli olarak uyguladığı politikanın meydana getirdiği bu durum bilgi akışının düzensiz olmasına yol açmıştır. Bu nedenle de Osmanlının kayıt altındaki bilgi akışı Avusturya'ya göre sınırlı kalmıştır.

Avusturya'ya gönderilen Osmanlı elçilerinin hazırladığı sefaretnamelerin Osmanlı modernleşme süreci üzerine doğrudan gözle görülür bir etkisinden ziyade dolaylı yoldan etki ettiği sonucuna varılmıştır. Bu etkinin ön plana çıktığı dikkat çeken kısım ise askerî alanda olmuştur. Nitekim *Nizam-ı Cedid* adı verilen ordu Avrupalı tarzda düzenlenmiştir. Söz konusu askerî reformla birlikte askerlerin üniforma renklerinden, talim programlarına kadar Osmanlı ordusu bir dizi yeniliğe tabi tutulmuştur. Fatih Yeşil, Ebubekir Ratip Efendi'nin biyografisini aktardığı kitabında elçinin burada bahsettiği nizamın yalnızca askerî alanı içermediğini ifade eder; buradaki nizam aynı zamanda düzenlilik halini sağlayan yeni tarz kanunlara duyulan ihtiyaçtır. Avusturya'ya gönderilen elçiler ayrıca buradaki kale istihkâmlarını inceleyip, kütüphanelerini dolaşarak ilmi alanda olduğu gibi aynı zamanda iktisadî ve sosyal yapılanmalar hakkında da bilgiler aktarmaya gayret etmişlerdir. Bu durumun da işaret ettiği üzere Osmanlı modernleşme sürecinde Avrupa'ya gönderdiği elçiler vasıtasıyla önce düşünce yapısında bir değişim yaşamış, yeniliklerden haberdar olmuş sonrasında da yeni uygulamaları tatbik edecek ortamı hazırlamıştır.

Kaynakça

- Aksan, V. (1997), *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmet Resmi (1700-1783)*, (Çev. Özden Arıkan), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Altar, C. M. (1981), *On Beşinci Yüzyıldan Bu Yana Türk ve Batı Kültürlerinin Karşılıklı Etkileme Güçleri Üstünde Bir İnceleme*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arıkan, S. (1994), “Ebubekir Ratib Efendi”, İstanbul, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (10), s.277-278.
- Babinger, F. (2000), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çev. Coşkun Üçok), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Beydilli, K. - İsmail E. (2002) “Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği (1711)”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, (26), Ankara, Türk Tarih Kurumu. Yayınları, s.1-47.
- Beydilli, K. (2007), “Sefaret ve Sefaretname Hakkında Yeni Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Araştırmaları*, (30), s.9-30.
- Beydilli, K. (2009), “Sefaretname”, İstanbul, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (36),s.289-294.
- Bilim, C. (1990), “Ebubekir Efendi Nemçe Sefaretnamesi”, Ankara, *Bellekten*, LIV/(209), s.261-294.
- Bozkurt, N. (2005), “Mihmandar”, İstanbul, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (30),s.25-26.
- Bozkurt, N. (2009), “Sefaret”, İstanbul, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,(36),s.288.
- Bülbül, İ. (2007), *Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy'un Faaliyetleri*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çolak, S. (2006)“Zülfikar Paşa'nın Mükâleme Takririne Göre Osmanlı Elçilik Heyetinin Komorn ve Pottendorf'ta Hapsedilmesi ve İstanbul'a Dönme Çabaları”, *Bellekten*, (258), C.LXX, s.589-617.
- Çolak, S. (2009), “Avusturya Elçiliği Esnasında (1688-1692), Zülfikar Paşa'nın Lehistan Vekilleri ile Yaptığı Sulh Müzakereleri”, Ankara, *Bellekten*, (267), C. LXIII, s.443-463.
- Çolak, S. (2013), “Zülfikar Paşa”, İstanbul, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (44),s.557-559.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa, (1995), *Zübde-i Vekayiat Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, (Haz. Abdülkadir Özcan), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2013), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi.
- Efendi, Ebubekir Ratib, (2012), *Ebubekir Ratib Efendi'nin Nemçe Sefaretnamesi*, (Haz. Abdullah Uçman), İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Erdem, A. Y. (2010), *Osmanlı Diplomasisinin Modernleşmesinde Tanzimat Dönemi*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erdem, G. (2008), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasi'ye Geçiş Süreci*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Evliya Çelebi, (t.y.), *Seyahatname*, (7), s.162-187.
- Güler, M. (2008), *Zülfikar Paşa'nın Viyana Sefareti ve Esareti Ceride-i Takrirat-ı Zülfikar Efendi [1099-1103/1688-1692]*, İstanbul, Çamlıca Yayınları.
- Hatti, M. E. (1999), *Viyana Sefaretnamesi*, (Haz. Ali İbrahim Savaş), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İpşirli, M. (1995), “Elçi”, İstanbul, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (II), s.3-15.
- Karagöz, H. (2014), *Habsburg Gözüyle Bir Osmanlı Elçisi: Mustafa Hatti Efendi'nin Viyana Günleri (1748)*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Karamuk, G. (1992), ” Hacı Zağanos'un Elçilik Raporu”, Ankara, *Bellekten*, (56),s.391-404.
- Kolçak, Ö. (2012), “Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Devlet Yapısına Dair Gözlemleri (1665)”, İstanbul, *Tarih Dergisi*, (54), s.54-88.
- Korkut, H. (2003), “Osmanlı Sefaretnameleri Hakkında Yapılan Araştırmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (2),s.491-511.
- Korkut, H. (2007), *Osmanlı Elçileri Gözüyle Avrupa*, İstanbul, Gökkuşbuca Yayınları.
- Kuran, E. (1988), *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk ve Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*,Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kurtaran, U. (2017), *Sultan II. Mustafa 1695-1703*, İstanbul, Siyasal Kitabevi.
- Kurtaran, U. (2009), *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*

- (1526-1791), Kahramanmaraş, Ukde Yayınları.
- Kurtaran, U. (2014), “Sultan Birinci Mahmud’un Rusya’ya Verdiği 1739 Tarihli Ahidnâmenin Diplomatik Açından Tahlili”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (XXIX/1), s.213-232.
- Kurtaran, U. (2014), “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Avusturya Siyasi İlişkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, (17),s.393-419.
- Kurtaran, U. (2015), “Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar İle Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara, *OTAM*, (38), s.107-139.
- Kurtaran, U. (2015), “Sultan Birinci Mahmud Dönemi Osmanlı Rus Siyasi İlişkileri (Üç Belge İle Birlikte)”, Ankara, *Belleten*, C. LXXIX, (285),s.589-610.
- Kurtaran, U. (2016), “Karlofça Antlaşması’nda Venedik, Lehistan ve Rusya’ya Verilen Ahidnamelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açından Değerlendirilmesi”, *TAD*, (60), s.97-139.
- Kurtaran, U. (2018), “Heinrich Christoph Freiherr Von Penkler’in İstanbul Elçiliği ve Faaliyetleri”, *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences* (10), s.222-251.
- Kurtaran, U. (2018), “Karlofça Antlaşması’ndan Sonra İstanbul’a Gelen Yabancı Elçilerin Ağırlanması ve Yapılan Harcamalar”, *TAD*, (63), s.331-370.
- Kurtaran, U. (2018), *Sultan Birinci Mahmud (1730-1754)*, Ankara, Altınordu Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (1994), *Osmanlı Belgelerinin Dili*, İstanbul, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (2010), “Takrir”, İstanbul, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (39),s.471-472.
- Ortaylı, İ. (2006), “Mübadele”, İstanbul, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (31), s.424-425.
- Ödemiş, İ. (2013), *Mustafa Efendi’nin Viyana Sefareti ve Sefaretnamesi (İstilah-ı Nemçe) (1730)*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Pakalın, M. Z. (1971), *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Refik, A. (1916), “Pasarofça Muahedesinde Sonra Viyana’ya Sefir İzamı ” , İstanbul, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, (40), C.7, s.211-227.
- Resmi, A. (1980), *Ahmet Resmi Efendi’nin Viyana ve Berlin Sefaretnameleri*, (Sad. Bedriye Atsız), İstanbul, Kervan Kitapçılık.
- Sander, O. (2012), *Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diplomasisi Üzerine Bir Deneme*, Ankara, İmge Yayınları.
- Savaş, A. İ. (1991), “Mustafa Hattı Efendi’nin Viyana Sefaret Raporu Üzerine”, Samsun, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (6),s.235-254.
- Savaş, A. İ. (1997), “Osmanlı Elçisi Mustafa Hattı Efendi’nin Sefareti İle İlgili Üç Belge”, İzmir, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (12), s.125-134.
- Savaş, A. İ. (1997), “Osmanlı Diplomasisinde El Kadimu Yüzaru Kaidesi”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (15), s.431-457.
- Savaş, A. İ. (1999)“Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, *Osmanlı*, (1),s.643-659.
- Savaş, A. İ. (2007), *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul, 3 F Yayınları.
- Sayar, A. G. (2013), *Osmanlı İktisat Düşüncesi’nin Çağdaşlaşması*, Ankara, Ötüken Yayınları.
- Suzuki, T. (2013), “Osmanlı Paşalarının Mahiyetindeki Değişim: Mukayeseli Tarih Bakımından Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Araştırmaları*, (41),s.219-230.
- Süreyya, M. (1996), *Sicill-İ Osmanî*, (4), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şahin, M. (2009), “Osmanlı Diplomasisi’nde Değişim ve Osmanlı Devleti’nin Avrupa Devletler Sistemine Girişi”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 4, (46), s.823-834.
- Şirin, İ. (2009), *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Ankara, Lotus Yayınları.
- Teply, K. (1969),“Nemçe İmparatorlarının İstanbul’a Yolladığı Elçi Heyetleri Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları”, (Çev.) Bekir Sıtkı Baykal, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, (12),s.247-263.
- T SMA. E.0657
- T SMA. E.0657
- Tuncer, H. (1979), “Osmanlı Elçisi Ebubekir Ratib Efendi’nin Viyana Mektupları (1792)”, Ankara, *Belleten*, C.XLIII, (169), s.73-105.

- Tuncer, H. (1984), “Viyana Sefaretnamesi Elçi İbrahim Paşa” *Hukuk ve Özel Hukuk Bülteni*, (IV/2) ,s.99-105.
- Tuncer, H. (1995), *Eski ve Yeni Diploması*, Ankara, Ümit Yayıncılık.
- Tuncer, H. ve Tuncer, H. (1997), *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ankara, Ümit Yayıncılık.
- Turan, N. S. (2004), “Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgesinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi (XVIII.- XIX. Yüzyıl)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, (2),s.57-86.
- Turan, N. S. (2014), *Osmanlı Diplomasisi'nin İzinde*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uluocak, M. (2007), *XVIII. Yüzyıl Sefaretnamelerinde Türetme ve İşletme Ekleri*, Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Unat, F. R. (1992), *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, (Yay. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1975), “Tosyalı Ebubekir Ratib Efendi” Ankara, *Bellekten*, C. XXXIX, (153), s.49-76.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988), *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yalçınkaya, M. A. (1996), “Osmanlı Zihniyetindeki Değişiminin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri”, Ankara, *OTAM*, (7),s.325-326.
- Yalçınkaya, M. A. (2000), “Hacı Zağonos”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi*, (1),s.504.
- Yalçınkaya, M. A. (2008), “Hattı Mustafa Efendi”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi*, (2), s.298.
- Yalçınkaya, M. A. (2008), “Zülfikar Paşa”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi*, (2),s703.
- Yalçınkaya, M. A. (2008),“Kara Mehmet Paşa”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi*, (2),s.158-159.
- Yalçınkaya, M. A. (2018), “Osmanlı Sefaretnameleri ve Diploması Tarihi Bakımından Önemi”, (Edt. M. Alaaddin Yalçınkaya, Uğur Kurtaran), *Osmanlı Diploması Tarihi Kurumları ve Tatbiki*, Ankara, Altınordu Yayınları, s.11-37.
- Yeşil, F. (2010), *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi Ebubekir Ratib Efendi (1750-1799)*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yüksel, A. (2013), *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, İstanbul, Kitap Yayınevi.

Ekler

